

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Katedra Politologie

**Analýza vztahů Evropské unie a států Maghrebu aplikovaná na realistické
koncepti**

Diplomová práce

Autor: Kateřina Leová

Studijní program: N6701 Politologie – africká studia

Studijní obor: Politologie

Vedoucí práce: Mgr. Stanislav Myšička Ph. D.

Hradec Králové, 2014

Zadání diplomové práce

Autor: Bc. Kateřina Leová

Studijní program: N6701 Politologie – africká studia

Studijní obor: Politologie – africká studia

Název závěrečné práce: **Analýza vztahů Evropské unie a států Maghrebu aplikovaná na realistické koncepci.**

Název závěrečné práce AJ: *Analysis of the relations between European Union and the states of Maghreb aplicated on realistic conception.*

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Tématem diplomové práce bude analýza vztahů Evropské unie a států Maghrebu. Z historického a geografického hlediska můžeme v oblasti Středomoří sledovat úzké vztahy, které se také odrážejí v rámci zahraniční politiky Evropské unie. Hlavní metodou bude komparace vztahů v rámci jednotlivých států Magrebu s EU, vzhledem k odlišným stupňům intenzity vztahů. Pozornost bude zaměřena i na hlavní aktéry v rámci EU Španělsko a Francii.

Cílem práce bude zjistit výše úrovní vzájemných vztahů a určit příčiny odlišností. Dalším z cílů bude zjistit, zda arabské jaro mělo vliv na zvýšení intenzity zájmu EU o region Maghrebu. Teoretickým základem pro diplomovou práci bude jedna z ústředních koncepcí mezinárodních vztahů, konkrétně realistický přístup.

Literatura:

Amirah-Fernández, Haizam, Soler i Lecha, Eduard. 2011. Towards a Paradigm Shift in Euro-Mediterranean Relations. *Real Instituto Elcano*, ARI 76/2011.

Dris, Cherif. 2008. „Rethinking Magrebi Security.“ In: *North Africa: Politics, Region, and the Limits of Transformation*. Eds. Yahia H. Zoubir, Haizam Amirah-Fernández. London a New York: Routledge, 245–265.

Drulák, Petr. 2003. *Teorie mezinárodních vztahů*. Praha: Portál.

Morgenthau, J. Hans. 1992. *Politics among Nations. The Struggle for Power and Peace*. 6. vydání. New York: Mc Graw Hill.

Waltz, Kenneth. 1979. *Theory of International Politics*. New York: McGraw-Hill.

Zoubir, Yahia H., Amirah-Fernández, Haizam. 2008. *North Africa: Politics, Region, and the Limits of Transformation*. London a New York: Routledge.

Garantující pracoviště: Katedra politologie, Filozofická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Stanislav Myšička Ph. D.

Konzultant:

Oponent: .

Datum zadání závěrečné práce: 25. 2. 2012

Datum odevzdání závěrečné práce: 17. 12. 2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala pod vedením vedoucího diplomové práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 16. 12. 2014

Poděkování

Děkuji vedoucímu diplomové práce Mgr. Stanislavu Myšíčkovi Ph. D. za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

Anotace diplomové práce

LEOVÁ, KATEŘINA. *Analýza vztahů Evropské unie a států Maghrebu aplikovaná na realistické koncepci*. Hradec Králové: Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 2014, 80 str. Diplomová práce.

Tématem diplomové práce bude analýza vztahů Evropské unie a států Maghrebu. Z historického a geografického hlediska můžeme v oblasti Středomoří sledovat úzké vztahy, které se také odrážejí v rámci zahraniční politiky Evropské unie. Hlavní metodou bude komparace vztahů v rámci jednotlivých států Magrebu s EU, vzhledem k odlišným stupňům intenzity vztahů. Pozornost bude zaměřena i na hlavní aktéry v rámci EU Španělsko a Francii.

Cílem práce bude zjistit výše úrovní vzájemných vztahů a určit příčiny odlišností. Dalším z cílů bude zjistit, zda arabské jaro mělo vliv na zvýšení intenzity zájmu EU o region Maghrebu. Teoretickým základem pro diplomovou práci bude jedna z ústředních koncepcí mezinárodních vztahů, konkrétně realistický přístup.

Klíčová slova: realismus, neorealismus, mezinárodní vztahy, Evropská unie, Maghreb, eurostředomořské vztahy.

Annotation

LEOVÁ, KATEŘINA. *Analysis of the relations between European Union and the states of Maghreb aplicated on realistic conception*. Hradec Králové: Faculty of Arts, University of Hradec Králové, 2014, 80 pp. Master Degree Thesis.

The master degree thesis is called Analysis of the relations between European Union and the states of Maghreb aplicated on realistic conception. From historical and geographical point of view, we can watch close relation in Mediterranean region. It is also reflected in foreign policy of the European Union. The main method is comparison of relationships within countries of the Maghreb with the EU, due to different degrees of intensity relations.

The aim is to find out levels of relations and identify the causes of differences. Another goal will be to determine whether the Arab Spring had an impact on increasing the intensity of the interest of the EU Maghreb region. The theoretical basis for the thesis will be one of the main concepts of international relations, namely realistic approach.

Key words: realism, neorealism, international relations, the European Union, Maghreb, euromediterranean relations.

Obsah

Úvod	10
1. Teoretická část.....	15
1.1. Realismus	15
1.1.1. Hlavní znaky realismu.....	18
1.1.2. Kritika realismu.....	19
1.2. Neorealismus	20
1.2.1. Rozdíly mezi realismem a neorealismem.....	23
1.2.2. Další směry neorealismu	24
1.2.3. Kritika neorealismu	26
1.2.4. Neorealismus a Evropská unie.....	28
2. Analytická část – Analýza vztahy Evropské unie a států Maghrebu ...	29
2.1. Evropská unie a vnější vztahy a SZBP.....	29
2.2. Maghreb	34
Alžírsko.....	37
Libye.....	39
Maroko.....	41
Mauritánie	44
Tunisko	45
2.3. Vztahy mezi EU a státy Maghrebu.....	47
2.3.1. Barcelonský proces	48
2.3.2. Evropská politika sousedství	51
2.3.3. Unie pro Středomoří.....	52
2.4. Vztahy mezi EU a jednotlivými státy.....	54
2.4.1. Vztahy EU – Alžírsko	54
2.4.2. Vztahy EU – Maroko	56
2.4.3. Vztahy EU – Tunisko	58
2.5. Komparace dohod.....	59
2.6. Realistická interpretace vztahů EU –Maghreb	64
Bezpečnostní rizika	64
Ekonomická spolupráce.....	67

Závěr.....	69
Použitá literatura a zdroje:.....	75

Úvod

Tématem této diplomové práce je analýza vztahů Evropské unie a států Maghrebu. Z historického a geografického hlediska můžeme v oblasti Středomoří sledovat úzké vztahy, které se také odrážejí v zahraniční politice Evropské unie. Zabývat se vztahy mezi těmito zeměmi je zajímavé z historického pohledu, jelikož koloniální provázanost je značná a časově ne tak dávná, jedná se zejména o události posledních dvou století. Dále pak vzájemné obchodní propojení je nedílnou součástí ekonomik diskutovaných subjektů. V neposlední řadě vyvstává bezpečnostní otázka náboženského terorismu. Cílem této práce je přiblížení vztahů Evropské unie a severoafrických států Maghrebu a vysvětlit zejména politické problémy a problémy spolupráce mezi nimi.

Hlavní metodou bude komparace vztahů jednotlivých států Magrebu s EU, vzhledem k odlišným stupňům intenzity vztahů. Evropská unie bude brána v potaz jako celek, ale hlouběji bude pozornost zaměřena na aktéry EU, kteří se nejvíce angažují v prohlubování vztahů, Španělsko a Francii. Výchozím teoretickým základem této práce bude realistická respektive neorealistická teorie mezinárodních vztahů. Práce bude především vycházet z jejich konceptů moci a národního zájmu. Cílem je pochopit motivace utváření eurostředomořských vztahů a na ně působící vliv.

Vztahy Evropské unie a států Maghrebu jsou důležitou součástí Společné zahraniční a bezpečnostní politiky (SZBP¹). Je to dané zejména geografickou blízkostí regionů a historickou provázaností (zvláště co se týče provázanosti s jižními zeměmi Evropské unie – Francie, Itálie a Portugalsko). Geografické zakotvení vyplývá již z názvu práce, největší pozornost tedy bude věnována zemím severní Afriky – konkrétně Alžírsku, Libyi, Mauritánii, Maroku a Tunisku, dále Evropské unii se zaměřením na jižní Evropu – tedy Itálii, Francii, Španělsku. Práce časově začíná přibližně

¹ SZBP je ustanovena Maastrichtskou smlouvou ve druhém pilíři, má za úkol koordinovat zahraniční a bezpečnostní politiky zemí EU.

v 50. letech 20. století, kdy se severoafrickým zemím podařilo získat nezávislost. Zároveň v té době spatřujeme kořeny pozdější Evropské unie. Důležitým rokem je rok 1972, kdy v té době ještě Evropská společenství vyhlásilo Evropskou politickou spolupráci. Největší pozornost bude věnována období od 90. let 20. století, kdy došlo ke zvýšení dynamiky eurostředomořských vztahů prostřednictvím Barcelonského procesu.

Vzhledem k tomu, že práce bude pracovat s případem několika států a jak ze strany uskupení Maghreb, tak ze strany Evropské unie, bude použita komparativní metoda, díky které budou analyzovány sjednané dohody mezi EU a státy Maghrebu. Cílem také bude zjistit proč mají některé státy výhodnější postavení a co vede EU ke zvýhodňování některých států. Bude také uplatněn empiricko-analytický přístup, pomocí něhož se práce bude snažit zodpovědět otázku, proč jsou vzájemné vztahy mezi EU a jejími jižními sousedy státy Maghrebu důležité a jaké jsou důvody utužování vzájemných vztahů, vodítkem bude právě realistická, respektive neorealisticá koncepce mezinárodních vztahů. Události posledních let v souvislosti s vlnou takzvaného arabského jara vedou k poznatku, že Evropská unie nebyla schopna tyto změny predikovat či na ně rychle reagovat. Stanovenou hypotézou tedy je, že procesy spolupráce z let minulých nevedly k úspěchu a EU přistupuje k jednotlivým zemím odlišně, přestože zdůrazňuje nutnost regionální spolupráce.

Práce bude členěna do dvou hlavních oddílů, první oddíl bude teoretický. V této části bude nejdříve rozpracována koncepce realismu a jeho základy. Nastíněno bude zejména šest principů realismu hlavního teoretika Morgenthaua. Dále budou vykresleny hlavní znaky realismu. Je otázkou zda je neorealismus samostatnou teorií či zda se jedná o rozpracování realismu, i na tyto otázky se pokusí některé podkapitoly odpovědět zvláště ta, ve které dojde ke srovnání rozdílů mezi realismem a neorealismem. Hlavním teoretikem v části o neorealismu bude Kenneth Waltz, který je považován za zakladatele neorealismu. Dále se bude kapitola zabývat dalšími směry neorealismu, které byly rozvinuty později.

Na konci teoretických částí realismu a neorealismu se objeví také kritika, které se podrobuje každý teoretický směr a která nesmí chybět ani v této práci. Na konci oddílu je zmíněn ještě zajímavý pohled Víta Beneše, který spojuje teorii neorealismu a Evropskou unií.

Druhý oddíl bude analytický a rozsáhlejší. Nejdříve dojde k představení hlavních aktérů. V souvislosti s Evropskou unií se bude jednat zejména o Společnou zahraniční a bezpečnostní politiku. Maghreb bude nejdříve představen jako uskupení států severní Afriky, které ve snaze hlubší spolupráce mezi sebou založili v roce 1989 organizaci Arabská unie Maghrebu (Arab Maghreb Union - AMU). Posléze se jednotlivé podkapitoly budou stručně věnovat státům Maghrebu – se zaměřením na historii a politickou situaci zemí. Následně dojde k analýze vztahů mezi EU a Maghrebem. Nejprve budou rozebrány dohody mezi hlavními aktéry. Podrobněji bude popsán Barcelonský proces a na něj navazující dohody, přičemž nejdůležitější z nich je dohoda o Unii pro Středomoří. Vzhledem k tomu, že jednotlivé státy Maghrebu mají často odlišný vztah k Evropské unií, je důležité také přistoupit samostatně k analýze vztahů Evropské unie vůči Alžírsku, Maroku a Tunisku. Jedná se o státy, jejichž vztahy a dohody jsou nejvýraznější. Je důležité se také podívat na reálnou situaci plnění sjednaných dohod mezi aktéry. Tyto poznatky jsou následně podrobeny komparaci, která dopomůže identifikovat zájmy Evropské unie v této oblasti. Díky poznatkům, ke kterým dojde díky předchozím kapitolám, je následně možné analyzovat vzájemné vztahy a jejich důvody ke spolupráci z hlediska realistické, respektive neorealisticke koncepce. V závěru dojde ke zhodnocení, zda vztahy dostaly nějakých změn společně s politickými změnami na severu Afriky.

Jak již bylo zmíněno, vybraná teorie vyvolala rozsáhlé diskuse a zároveň patří mezi základní politologické teorie. Dostupnost literatury je tedy celkem vysoká a i v české politologické literatuře se můžeme setkat se studii, které se této problematice věnují. Co se týče vztahů mezi Evropskou unií a státy Maghrebu, je literatury na toto téma o něco méně.

Spíše se můžeme setkat se studii umístěnými na internetových stránkách. V české literatuře toto téma není obsáhlé, zřejmě i z důvodu, že pro Českou republiku v souvislosti s Evropskou unií, tato oblast není tak prioritní jako téma Východního partnerství. Proto je většina zdrojů zahraničních.

Teoretický oddíl se opírá o několik politologických děl. Realismus má základy v díle od Morgenthaua *Politics among nations*, dílo poprvé vyšlo v roce 1948. Kapitola o neorealismu se opírá o stěžejní dílo Kennetha Waltze *Theory of international politics* z roku 1979. Dalším zdrojem informací pro celou teoretickou část byla také kniha autorů Smithe a Hollise *Teorie mezinárodních vztahu: výklad a porozumění*, která vykresluje teoretické úvahy o mezinárodních vztazích. Z českých děl práce čerpala zejména ze sbírky od Pavla Pšejí *Přehled teorií mezinárodních vztahů*. Dále také z podobně laděného díla od Petra Druláka *Teorie mezinárodních vztahů*. Práce čerpá také z práce významného kritika neorealismu Andrewa Linklatera a jeho článku *Neorealismus v teorii a praxi* z knihy Booth a Smithe *Současné teorie mezinárodních vztahů*, která byla také přeložena do češtiny a vydána u nás v roce 2001. Linklaterův pohled nabízí nejenom analýzu současného neorealismu, ale také jeho kritiku z pozic postpozitivismu a konstruktivismu.

Analytická část čerpá zejména z internetových zdrojů a studií, které jsou většinou zahraniční. Záležitosti v souvislosti s Evropskou unií budou čerpány zejména z oficiálních stránek EU. Země Maghrebu a jejich vztahy s EU budou analyzovány na základě mnoha zdrojů, například z knihy *North Africa: Politics, Region, and the Limits of Transformation* od autorů Zoubira a Amirah-Fernandéze. Amirah-Fernandez také spolupracoval s autorem Soler i Lecha na článku z portálu *Real Instituto Elcano* s názvem *Towards a Paradigm Shift in Euro-Mediterranean Relations*. Mnoho článků na téma euroarabské spolupráce lze nalézt také na portále medea, kde jsou informace o vzájemných vztazích přehledné. Velmi zajímavý článek je také od Antonina Tisserona, který se věnuje obzvláště bezpečnosti maghrebského regionu. Ve svém článku *The European union and the*

Maghreb: What is the status of commitment one year after „arab spring“?
Shrnuje výzvy, které leží před spoluprací EU a Maghrebu po událostech arabského jara. Již bylo napsáno, že české prostředí se tomuto tématu příliš nevěnuje, ale jedním zdrojem od českých autorů, který je použit v práci je kniha od Ondřeje Beránka *Arabské revoluce: Demokratické výzvy, politický islám a geopolitické dopady*. Konkrétně se pracuje s článkem od Adély Jiráňkové *Nedemokratické režimy jako příčina revolucí v severní Africe*.

1. Teoretická část

1.1. Realismus

Realismus vznikl v první polovině 20. století jakožto reakce na idealismus, jenž dominoval teoriím mezinárodních vztahů po první světové válce. Hlavní myšlenkou zrodu idealismu bylo, aby se znovu nevytvořily podmínky, které vedly k první světové válce. Teorie idealistů narušily události třicátých let, jež zpochybnily jejich základní premisy oboru. Jako řešení se objevilo rovnítko mezi mezinárodními vztahy a zastupováním zájmů mocností. Realisté také usilovali o stanovení limitů války, přestože prohlašovali, že válka je někdy nezbytným prostředkem zahraniční politiky. Předním kritikem meziválečného idealismu se stal E.H. Carr. Ve svém díle *The twenty years' crisis 1919–1939* přichází s návrhem, aby mezinárodní vztahy byly vnímány ne idealistickým způsobem, jaké by mohly být, ale takové jaké jsou. Mělo by spíše jít o analytickou záležitost než o otázku normotvorného úsilí (Hollis, Smith 2000: 33).

Carr byl ovšem hlavně kritik premis idealismu, nepřišel s ucelenou realistickou teorií, pro rozšíření realismu jakožto teorie se nejvíce zasloužil Hans Morgenthau. Ve svém díle *Politics among nations* definoval šest principů politického realismu následovně:

1. Politický realismus věří, že politika, stejně jako společnost obecně, je řízena objektivními zákony, které vycházejí z lidské přirozenosti. Ve snaze zlepšit společnost je tedy za prvé potřeba porozumět pravidlům, ve kterých společnost žije. Lidská přirozenost, ve které má politika kořeny se nemění už od dob klasických filozofů Číny, Indie, Řecka, kteří se snažili objevit její zákonitosti. Jsou zde předpoklady, že charakter zahraniční politiky, lze zjistit pouze prostřednictvím zkoumání politických činů a předvídáním jejich následků.

2. Hlavním ukazatelem, který pomáhá politickému realismu orientovat se v mezinárodní politice je koncept zájmu definovaný z hlediska moci. Tento koncept stanovuje politiku jako autonomní oblast od jiných jako je například ekonomie, etika, estetika nebo náboženství. Zároveň tento koncept předpokládá, že státy se chovají v rámci vytváření své zahraniční politiky jako racionální aktéři - a to bez ohledu na různorodé motivy, preference či intelektuální a morální kvality aktérů.²

3. Realismus předpokládá, že jeho klíčový koncept zájmu definovaný jako moc je objektivní kategorií, jež je všeobecně platná. Zatímco mocenský zájem zůstává stejný a neměnný, moc charakter nebo formy státu se mohou měnit v závislosti na čase, místě a politickém kontextu.³

4. Politický realismus si je vědom morálního významu politické akce. Je si rovněž vědom nevyhnutelného napětí mezi mravním příkazem a požadavky na úspěšnou politickou akci. V souladu s tímto je realismus ochoten přehlížet morální principy při hodnocení politických akcí, zdůrazňuje hodnocení s přihlédnutím na okolnosti času a místa. Morálka je věcí jednotlivce, ten si může dovolit obětovat se v rámci morálních principů, ale stát, který má odpovědnost za své lidi, nemá právo obětovat se kvůli morálním principům, ale musí zachovat své zájmy. Realismus podporuje hodnocení politické etiky, proto zdůrazňuje opatrnost a vážení alternativních politických opatření.

5. Politický realismus odmítá identifikovat morální aspirace jednoho národa se všeobecnými morálními zákony. Tak

² Koncept ale předpokládá i odchylky od tohoto chování, které ale nejsou způsobeny osobními rozmery či psychopatologickými jevy, ale mohou být způsobeny jiným úhlem pohledu racionality státníka.

³ I malá znalost lidské přirozenosti nás přesvědčí o tom, že zájem je hlavní princip lidského chování. Přestože někdo může ve zvláštních případech vystupovat ve veřejné ctnosti, nelze toto chování zachovat na takové úrovni, aby vznikla vytrvalá shoda se společností. Jen málo lidí je schopno celý život pokládat oběti společnosti. Je lidskou přirozeností prosazovat svůj zájem.

jako se rozlišuje mezi pravdou a názory, tak by se mělo rozlišovat mezi pravdou a modlářstvím. Všechny národy mají tendence vydávat své zájmy a hodnoty za univerzálně platné. Ale neexistuje sada morálních zásad, na základě kterých bychom mohli hodnotit, co je dobré a co je špatné. Národy jednající na základě svých morálních hodnot, tak většinou činí na základě prosazení svých mocenských zájmů.

6. Rozdíl mezi politickým realismem a jinými myšlenkovými směry je hluboký. Nicméně mnoho z teorie politického realismu může být špatně pochopeno a dezinterpretováno. Realismus chápe politiku jako autonomní sféru nezávislou na lidských zájmech – etika, ekonomie, atd. Proto musí být politika hodnocena jako samostatná oblast s vlastními hodnotami, bez ohledu na podřizování se normám z jiných výše jmenovaných oblastí. Pro realismus je primární sféra politická, ale zároveň uznává existenci dalších sfér, jelikož je zastáncem pluralistické koncepce (Morgenthau 1978: 4– 15).

Hlavní část knihy je věnována konceptu moci. Stěžejním prvkem mezinárodní politiky je právě moc, všichni jednají na základě boje o moc, bez ohledu na dlouhodobé cíle, jelikož moc je cílem okamžitým. Tradičně je moc definovaná ve vojensko-strategickém kontextu. Morgenthau rozlišoval od vlivu, s pomocí kterého lze přesvědčovat, ale nelze použít vliv k donucení. Také odlišoval moc od síly, jež byla chápána ve smyslu fyzického násilí, přičemž vojenská síla byla považována za nejvýznamnější faktor politické moci státu. Pomocí nukleárních zbraní rozlišoval moc použitelnou a nepoužitelnou⁴. Dále rozlišoval moc legitimní a nelegitimní (Müller 2005: 35).

Morgenthau analyzoval nejvýznamnější faktory ovlivňující národní moc, přičemž je rozdělil na trvalé a proměnlivé. Geografická poloha a

⁴ Podle Morgenthaua měly nukleární zbraně spíše odstrašovací efekt, takže byly mocí nepoužitelnou.

bohatství na přírodní zdroje jsou faktory trvalými. Zároveň identifikoval tři elementy, které mohou omezit národní moc - rovnováha sil, mezinárodní morálka a světové veřejné mínění.

Mezi další klasické realisty je třeba ještě zmínit amerického diplomata politického analytika George Kennana, který je považován za duchovního otce americké zahraniční politiky zdržování⁵. Dalším významným realistou, který působil v podobném prostředí jako Kennan, byl diplomat a profesor dějin diplomacie Henry Kissinger. Ten vycházel z evropské diplomatické tradice a zastával názor, že diplomacie by měla sloužit k ustanovení rovnováhy sil ve světě. Jako klasický realista začínal Kenneth Waltz, který je považován za zakladatele neorealismu. Za dílo klasického realismu se považuje kniha *Člověk, stát a válka: teoretická analýza* z roku 1959. Waltz zde identifikoval tři příčiny války, jejichž hlavním zdrojem je podle něj člověk⁶. Další dílo *Teorie mezinárodní politiky* z roku 1979 je již základem pro neorealismus (Müller 2005: 37–38).

1.1.1. Hlavní znaky realismu

Můžeme shrnout základní znaky realismu. Hlavním aktérem mezinárodního systému podle realistů je stát, který je jednotný a suverénní (neexistuje žádná vnitřní či vnější moc, která by byla státu nadřazena). Stát si svou suverenitu sám kontroluje na svém vlastním území. Mezinárodní prostředí je tvořeno několika suverénními státy, které si kontrolují svá geografická území. Mezi státy vládne anarchie, která vyplývá ze suverenity každého státu. Spatřujeme zde absenci nadřazenosti jakéhokoli aktéra. Tato anarchie ovlivňuje chování jednotlivých států, které se nemohou spolehnout na jiného aktéra a musí jednat svépomocí. Je zde možnost spolupráce mezi

⁵ Tuto politiku vedly Spojené státy americké po druhé světové válce vůči Sovětskému svazu a státům, kterým byl komunismus vnucen, jednalo se v podstatě o politiku izolacionismu.

⁶ Příčiny války podle Waltze, byly špatná povaha člověka, vnitřní uspořádání státu a absence nadřazené moci na mezinárodní úrovni.

státy, ale podle realismu k ní dochází jen díky okamžitým zájmům, přičemž spolupráce nemá dlouhého trvání.

Přestože se státy mohou družít ve vojenských aliancích, z důvodu zajištění své bezpečnosti by měly spoléhat hlavně na sebe, jelikož se jedná o nejdůležitější národní zájem, jehož dodržení souvisí s přežitím – tedy zachování státu a jeho struktury. Z neustálé možnosti vojenského konfliktu mezi státy vzniká bezpečnostní dilema, což je další charakteristický rys pro politický realismus. Každý stát musí zbrojit kvůli své bezpečnosti, ale čím více zbrojí, tím více se stává nebezpečným pro ostatní, kteří také navyšují náklady na svou bezpečnost.

Zajišťování bezpečnosti funguje prostřednictvím moci, která je absolutní (soubor schopností státu vojenské, ekonomické, technologické a jiné síly) nebo relativní (vliv státu na okolní státy a vztahy mezi nimi). Státy se chovají tak, aby byla zachována rovnováha sil, jednají jako racionální aktéři, nechťejí, aby některý stát měl převahu nad ostatními (Müller 2005: 39–41).

1.1.2. Kritika realismu

Stejně jako jiné teorie, se politický realismus stal terčem kritiky. Přestože nebo právě protože realismus vychází z pevně daných premis, nedokáže odpovědět na otázku, co kdyby se státy nechovaly jako racionální aktéři. Vlna kritiky se na realisty snesla nejvíce z tábora behavioralistů. Pro realisty bylo charakteristické, že se při vytváření teorií opírali o domněnky o lidské přirozenosti, ale lidská přirozenost se vymyká jakémukoli možnému pozorování. Behavioralisté tvrdili, že prvky, které nelze pozorovat by se v teorii vůbec neměly vyskytovat. Kritiky se rovněž dostalo snaze realistů činit normativní výpovědi o mezinárodním dění. Mělo by být rozlišováno mezi normativními a vědeckými závěry. Hlavní proud kritiky se také týkal tří hlavních pojmů realismu – moc, rovnováha moci a národní zájem. Jádro problému bylo v definici těchto pojmů, jelikož je nelze definovat objektivně (Hollis, Smith 2000: 40–42).

Drulák doplňuje a shrnuje kritiku realismu v následujících bodech. Realismus ospravedlňuje stávající systém mezinárodních vztahů, ale nenabízí žádné jiné možnosti, je deterministický. Realismu je vytýkána jeho státocentričnost, jelikož tím opomíjí existenci mezinárodních organizací či nadnárodních korporací jakožto aktérů mezinárodních vztahů. Tím, že realismus stanovuje mezinárodní vztahy jako autonomní oblast, opomíjí tím význam ekonomiky a provázanost mezi státy i z ekonomického hlediska (Drulák 2003: 70).

1.2. Neorealismus

V 70. letech vzrůstala poptávka po více metodologickém přístupu k mezinárodní politice. Mezinárodní vztahy trpěly určitou krizí identity. Neorealismus má pevné jádro v realismu a jeho základním textem se stala studie Kennetha Waltze z roku 1979 *Teorie mezinárodní politiky*. Ten byl již dříve znám svým dílem z roku 1959 *Člověk, stát a válka*, které se řadilo mezi klasický realismus.

Waltz se snažil odpovědět na kritiku ze strany nových směrů, které se během let formovaly, zejména scientismus. Podstatou neorealismu je teoreticky propracovaný systémový či strukturální popis mezinárodních vztahů. Přestože navazuje na realismus, odmítá jeho zjednodušené předpoklady. Snaží se například obsáhnout i ekonomické otázky, které realismus opomíjel, dále se také důkladněji a přísněji strukturálně popisuje mezinárodní vztahy (Hollis, Smith 2000: 48–49).

Kenneth Waltz sebevědomě překročil hranice realistických analýz a použil užitečné pojmy a teorie z ekonomie. Waltz je vědecktější než tradiční realisté. Systematicky pozoruje chování států a od toho odvozuje několik obecných zákonů o mezistátních vztazích a několik základních axiomů o strukturálních vlastnostech mezinárodního systému. I když se Waltz drží zásady vědecké přísnosti, odmítá sociálněvědecké metody hlavního proudu, jelikož jsou odvozeny z přírodovědného proudu, který zkoumá části, aby

vysvětlil celek. Waltz by ale raději zkoumal celek, aby vysvětlil části (Knutsen 2005: 302–303).

Jak již bylo napsáno, Waltz nabídl ve svém díle strukturální teorii mezinárodních vztahů dívající se na mezinárodní systém jako na celek a nezabývající se zahraničními politikami jednotlivých států. Jedná se *grand theory*, tedy velkou teorii mezinárodních vztahů. Podle této teorie struktura zásadně ovlivňuje chování států, podobně jako to je u chování tržních subjektů. Jelikož tržní konkurence umožňuje přežít těm subjektům, které se chovají racionálně a usilují o maximalizaci zisku, podobně spatřujeme i u států, že přežívají ti, kteří se snaží maximálně zabezpečit svůj stát⁷.

Stanovil tři základní rysy mezinárodního systému. Prvním je řídicí princip systému, druhým odlišnost jednotek a specifikace jejich funkcí a třetím je distribuce moci (Waltz 1979: 88). Z hlediska prvního bodu řídicího principu systému Waltz odlišoval anarchickou strukturu panující v mezinárodních vztazích, vůči hierarchické struktuře, která je charakteristická pro domácí politiku. Jelikož mezinárodní vztahy nedisponují žádnou ústavou a nikdo zde nemá roli suveréna, tak jak to funguje vnitřně ve státě, každý je tak odkázán sám na sebe. Funguje zde princip přežití, kdy každý stát jedná na základě vlastního přežití. Co se týče spolupráce, tak státy spolu kooperují pouze v případě společné hrozby, zánikem hrozby zaniká i spolupráce. V takovém systému funguje logika mocenské rovnováhy – v případě výraznějšího posílení jednoho státu ostatní státy vytvářejí protialiance. Nemohou se spolehnout na tvrzení, že jim posílený stát neublíží. Jedná se o neustálou silovou konfrontaci mezi státy (Waltz 1979: 88–93). Zde lze spatřit odklon neorealismu od realismu, který viděl příčinu konfliktů v lidské zkaženosti, kdežto Waltz spatřuje příčiny konfliktu v anarchickém uspořádání systému mezinárodních vztahů.

⁷ Samozřejmě mohou mít i jiné cíle, ale pokud zanedbají státy svou bezpečnost, mohou zaniknout, stejně jako firmy, které by už neusilovaly o zisk.

Vyzdvihuje termín bezpečnostního dilematu⁸, kdy si stát nemůže být jistý chováním ostatních států, což vede k postupnému zbrojení všech států (Drulák 2003: 61).

Dalším znakem struktury mezinárodních vztahů podle neorealismu je stejnorodost jednotek, které působí ve struktuře, respektive charakter jednotek. Podle Waltze tím, že jsou jednotky odkázány samy na sebe, tak nemají možnost se specializovat na určité úkoly, musí se věnovat všem úkolům, které se objeví. Státy nejsou jedinými aktéry mezinárodních vztahů, což může ztěžovat definování struktury mezinárodní politiky, proto je důležité rozhodnout, které jednotky lze považovat za součásti systému. K tomu si Waltz dopomáhá znovu ekonomickými teoriemi a dochází k závěru, že ke svému účelu používá státy jako jednotky mezinárodního systému. Zároveň zdůrazňuje to, že státy jsou stejnorodé ve svých funkcích, ale ne ve schopnostech⁹ (Waltz 1979: 93–97).

Třetím znakem podle Waltze je distribuce moci, kterou určuje počet velmocí v systému mezinárodních vztahů. Znovu se zde setkáváme s Waltzovou snahou využít ekonomických teorií ve své koncepci. Připodobňuje tržní strukturu charakterizovanou počtem dominantních firem k počtu rozhodujících velmocí v mezinárodním systému. Waltz rozlišuje bipolární a multipolární strukturu. Vzhledem k mocenské rovnováze vylučuje vznik unipolárního systému. Jako stabilnější Waltz vidí bipolární uspořádání, jelikož lépe ujmožňuje dohodu mezi velmocemi v dílčích otázkách a snižuje riziko nejistých spojenců v multipolárním systému (Waltz 1979: 97–99).

Je otázka, zda neorealismus lze považovat za samostatné paradigma či jde jen o specifický subproud realistických teorií. Sám Waltz se bránil zařazování neorealismu pod realismus, to prokazuje i ve srovnání se svými předchůdci na sofistikovanější a teoretičtější zpracovanost neorealismu,

⁸ Tento termín definoval John Herz v roce 1951 v článku *Idealist Internationalism and Security Dilemma*.

⁹ Státy se odlišují ve velikosti, bohatství, moci a formě, což jim umožňuje se mezi sebou odlišovat.

jež je více odrazem reality fungování mezinárodního prostředí. Oproti tomu ale samostatnému postavení neorealismu brání faktické přiřazování některých modifikací klasického realismu do neorealistickeho proudu. Neorealismus tak býva někdy ztotožňován s moderním či novým realismem.

Nelze ale popřít, že neorealismus má základ v realismu, vychází z realistických premis, které dále rozvíjí. Na druhou stranu nalezneme i některá neorealistickeá tvrzení, která jsou v rozporu realistickým pohledem. Lze tedy pojímat neorealismus v podání strukturalismu Kennetha Waltze, v takovém případě by se jednalo o samostatné paradigma. Ale také můžeme neorealismus pojmut šířeji, nejen jako Waltzův strukturalismus, ale jako proud modifikující klasický realismus (Kolman 2005: 63–64). V následující kapitole je proto třeba poukázat na některé rozdíly mezi realismem a neorealismem.

1.2.1. Rozdíly mezi realismem a neorealismem

V této kapitole budou probrány některé hlavní rozdíly realismu a neorealismu, které shrnul ve svém článku Andrew Linklater *Neorealismus v teorii a v praxi*¹⁰. Tento článek vyšel ve sbírce autorů Hollise a Smitha *Teorie mezinárodních vztahů. Interpretace a porozumění*. Linklater v něm kritizuje redukcionistické přesvědčení, že systém lze vysvětlit pochopením suverénní části, jelikož tím nelze vysvětlit proč státy přestože disponují různorodým politickým uspořádáním a protikladnými ideologiemi, se chovají podobně. Neorealismus řeší tento problém předpokladem, že systémová omezení lze položit mezi státy a jejich zahraničněpolitické chování.

Klasický realismus správně pochopil, že anarchie má v sobě zabudované inherentní zábrany, ale dále již nerozpracoval popis její struktury. Snažili se zaměřovat na zahraniční politiky jednotlivých států, ale jejich předpoklad, že nemůžeme vést jasnou dělící čáru mezi systémem

¹⁰ Andrew Linklater se řadí mezi největší kritiky neorealismu.

států a povahou suverénních jednotek byl podle Waltze mylný. Ten sice uznává, že ekonomika, politika a kultura jsou navzájem propojeny, ale dodává, že určitou teorii mezinárodních vztahů lze rozvinout tím, že mezinárodní systém abstrahujeme od jiných oblastí. Realisté toto ale nedokázali, a tak se dopouštěli hrubého generalizování zahraniční politiky. Oproti tomu neorealismus vychází z toho, že teorie mezinárodních vztahů není totéž jako teorie zahraniční politiky. Neorealismus svým abstrahováním mezinárodního systému od společensko-politické sféry lépe identifikuje budoucnost, přestože zde je negativum zkreslování reality (Linklater 2000: 155–160). Realismus je vysvětlující a objektivistický. Realisté trvají na principu falzifikace. Kenneth Waltz oproti tomu tento princip později zpochybňuje a sklouzává do antipozitivistické pozice. Realismus nadřazuje otázku přežití státu nad ostatní politické a morální spory (Beneš 2009: 56–57) .

Dalším rozdílem je, že neorealismus opomíjí některé faktory, které byly původně pro realismus důležité. Dělá tak ve snaze vysvětlit některé uniformní chování národních států a stability. Také se narozdíl od realismu snaží vyvarovat svedení se nahodilostmi, jelikož si myslí, že pravidelné a opakující se jevy mohou lépe umožnit pochopení fungování mezinárodní politiky a její struktury. Podle neorealistů je mezinárodní politika systém s přesně definovanou strukturou.

Přestože neorealismus a realismus mají některé prvky stejné, můžeme nalézt odlišnosti v míře důrazu na některé faktory. Například oproti realismu se neorealismus snaží následovat procesy probíhající ve filozofii vědy a strukturalistických modelech sociálněvědného výkladu. Toto úsilí je pak využito právě ve strukturalizaci systémů států (Linklater 2000: 155–160).

1.2.2. Další směry neorealismu

Kromě Waltze je třeba zmínit i některé další neorealisty, kteří navazovali a rozvíjeli Waltzovu neorealistickeou teorii. Jiří Kolman ve svém článku věnovanému neorealismu ze sbírky Pavla Pšejji *Přehled teorií mezinárodních vztahů*, uvádí jako jednoho z předních představitelů Johna Mearsheimera. Ten v rozpadu bipolarity viděl potenciál nových a větších hrozeb, mezi něž patřilo nekontrolované šíření jaderných zbraní nebo také obtížněji předvídatelné situace v mezinárodním systému. Vznik multipolarity podle Mearsheimera a události po rozpadu multipolarity ukazují, že válka je nadále účinným prostředkem k dosažení moci. Mearsheimer navrhuje pro zachování bezpečnosti, aby došlo k opatrnému řízenému šíření jaderných zbraní v Evropě, tak aby došlo k posílení postavení evropských zemí a k vyvažování systému jako za studené války (Kolman 2005: 68–69).

Dalšími představiteli jsou Stephen Walt a Joseph Grieco. Walt přichází s teorií vyvažování hrozeb, která je modifikací Waltzovy teorie vyvažování moci. Modifikace spočívala v situaci, kdy stát v případě ohrožení přechází k rezignaci, jelikož nemůže uzavřít protikoalici, či ví, že čelí porážce a musí tedy přistoupit k ústupkům. Podle Walta ne všechen mocenský nárůst může automaticky znamenat hrozbu. Vychází z historických zkušeností a tvrdí, že je třeba hrozby vnímat rovněž na základě úmyslů ostatních států¹¹. Grieco se také zabýval spíše rozpracováním Waltzových konceptů, konkrétně relativních a absolutních zisků a jejich distribucí. Státy se podle něj zajímají o oba typy zisků, jejich distribuci zabraňuje zejména strach z nedodržování dohodnutých pravidel a dosažení těch relativních zisků jinými státy (Kolman 2005: 69–70).

Další důležitý proud neorealismu byl ovlivněn ekonomii. Již dříve bylo zmíněno, že Waltz si půjčoval termíny z teorie ekonomie. Například Robert Gilpin se snažil doplnit Waltze v jeho opominutí dynamiky moci a pokládá si otázku jak a proč dochází ke změnám rozložení moci

¹¹ Waltz tento Waltův koncept kritizuje a poukazuje na to, že se jedná pouze o dílčí zpřesnění jeho vlastního teoretického konceptu.

v mezinárodním systému. Státy sleduje jako subjekty, které maximalizují své užitky prostřednictvím mocenské expanze měřitelné územním růstem (Drulák 2000: 67– 68).

V devadesátých letech dvacátého století se formují dva proudy neorealismu – ofenzivní a defenzivní neorealisté. Hlavním aspektem rozdělení se stává právě ekonomie, respektive ofenzivní neorealisté jsou zastánci Waltzova neorealismu, kdežto defenzivní neorealisté zdůrazňují ekonomický aspekt neorealismu. Stephen G. Brooks poukazuje na tři znaky, které tyto proudy rozdělují. Jedním z nich je možnost konfliktu. Ofenzivní neorealisté zastávají názor, že státy jednají vždy podle nejhorší možné perspektivy vývoje konfliktu. Defenzivní neorealisté tvrdí, že státy naopak jednají na základě vyhodnocování pravděpodobnosti vzniku bezpečnostních hrozeb. Další rozpor je v krátkodobých a dlouhodobých zájmech. Ofenzivní neorealisté se oproti defenzivním neorealistům domnívají, že krátkodobá vojenská připravenost je důležitější. Poslední rozpor tkví v preferencích národních zájmů. Vojenská bezpečnost je odpovědností státu, v tomto se oba proudy shodnou, rozpor ale přichází v otázce preference okamžité vojenské připravenosti a posilování hospodářského postavení státu. Ofenzivní proud preferuje absolutní sílu v podobě vojenské připravenosti, kdežto defenzivní neorealisté upřednostňují zvažování bezpečnostních ztrát a možných ekonomických zisků. Na základě těchto rozporů je patrné, že názory defenzivních neorealistů je přibližují přístupu liberálních (neoliberálních) teorií (Kolman 2005: 72–73).

1.2.3. Kritika neorealismu

Již bylo zmíněno, že jedním z hlavních kritiků neorealismu je Linklater. Jádro jeho kritiky spočívá v zanedbání systémové změny způsobené samotnými jednotkami ve Waltzově strukturální teorii. Waltz se domnívá, že státy nejsou schopny změnit systém, ve kterém bojují o své

přežití. Liberalisté kritizují Waltze, že není schopen zohlednit narůstající ekonomickou závislost mezi jednotkami, tato závislost pak ohrožuje anarchické prostředí mezinárodního systému. Zároveň je kritizováno užití síly, jelikož po roce 1945 je již nežádoucí, protože ohrožuje stabilitu světového obchodu a finančního systému. Nemožnost použití tohoto faktoru výrazně oslabuje neorealisticou teorii strategické převahy státu, o kterou všichni usilují.

Jedním z důležitých momentů pro kritiku neorealismu je zánik bipolarity. Na konci osmdesátých let dvacáté století se ukázala neschopnost této teorie předvídat tuto skutečnost a včas zachytit změny, které předcházely a které zásadně změnily mezinárodní systém. Na tuto kritiku Waltz reaguje tím, že dle něj je důležitější teorie, která je schopná něco popsat a vysvětlit než teorie, která dokáže predikovat (Kolman 2005: 67–68).

Linklater ve svém článku shrnuje některé odlišnosti neorealismu od jiných směrů a staví na tom svou kritiku. Podle něj neorealismus tvrdí, že klíčovými determinanty určující podobu velmocenských vztahů jsou strategické faktory. Strategické vztahy jsou ale náchylné ke změnám a zklidnění může mít pouze dočasný charakter. Konkurenční teorie popírají významnou roli redistribuce moci ve světové politice, podle nich je dominantní logikou spíše zklidnění vztahů mezi velmocemi. Dále se neorealismus se svými kritiky neshodne v otázce významu kulturní síly v mezinárodním prostředí. Waltz je toho názoru, že tradice a přesvědčení by se měly ignorovat. Kritici ale poukazují na to, že Waltzův systémový výklad nevysvětluje a ignoruje revoluci v politice a diplomacii, revoluci myslí proměnu hodnot. Další kritika se týká toho, že neorealismus není adekvátním průvodcem po dominantních silách světové politiky z toho důvodu, že systém států analyzuje izolovaně od suverénních jednotek a složitých procesů změn ekonomických a kulturních. Waltz ignoruje, že státy jsou mnohem závislejší na povaze jednotek a že se může stát i iniciátorem změn. Poslední kritika, kterou Linklater zmiňuje se týká toho,

že neorealismus příliš rychle schvaluje převládající realitu a že jeho legitimizace statutu quo by měla skončit (Linklater 2000: 166).

1.2.4. Neorealismus a Evropská unie

Neorealismus je z hlediska spolupráce skeptický. Již výše zmíněné charakteristiky nepřejí spolupráci – anarchická povaha systému a stejnorodost jednotek a plnění stejných funkcí. První charakteristika zavádí do systému prvek svépomoci a nedůvěry vůči ostatním subjektům. Druhá charakteristika souvisí s maximálním plněním totožných funkcí týkajících se bezpečnosti své oblasti a obyvatel a dále také ekonomickou stabilitu, přičemž dochází ke konfliktním zájmům. Nejistota a pud přežití vedou k soupeření o moc mezi státy. Podle neorealismu pak je jediným zdrojem podnětů pro spolupráci mezi evropskými státy vhodné rozložení moci v systému. Vít Beneš ve svém článku publikovaném v Mezinárodních vztazích *Střet hypotéz východního rozšíření Evropské unie* za takovou situaci považuje skupinu států konfrontovanou s dostatečně mocným protihráčem, kterého nemohou překonat mobilizací vlastních individuálních zdrojů a jehož schopnostem jsou nuceny čelit společně koordinovanou akcí. Taková mezinárodní spolupráce je pak vyvažováním vnitřních a vnějších aliancí. Podle neorealistů tedy vznik Evropské unie byl rozšířením logiky zkrachovalého Evropského obranného společenství.

Z Waltzovy strukturální definice mezinárodního systému můžeme vyvodit, že nejdůležitější charakteristikou, kterou aktéři sledují je distribuce vojenských a ekonomických kapacit. Moc je relativní pojem, takže o spolupráci se bude rozhodovat v první řadě na základě relativních zisků vůči ostatním aktérům v systému a nikoli absolutními zisky. Výjimku tvoří společná hrozba, která by mohla vést k obejití pravidla o relativním zisku (Beneš 2005: 5–7).

2. Analytická část – Analýza vztahy Evropské unie a států Maghrebu

Na následujících stránkách již budou postupně vykresleny v jednotlivých kapitolách vztahy Evropské unie a států Maghrebu. Pro začátek je důležité si nejprve aktéry přestavit z hlediska historického a politického.

2.1. Evropská unie a vnější vztahy a SZBP

Není třeba rozebírat Evropskou unii podrobně jako celek, raději se tato kapitola zaměří na hlavní předmět zájmu této práce – vnější vztahy a Společnou zahraniční a bezpečnostní politiku. Je potřeba pochopit jak EU přistupuje k okolnímu světu a jaké má nástroje k použití vůči ostatním zemím či dalším regionálním uskupením. Evropská unie zakládá své vnější vztahy prostřednictvím různých bilaterálních a multilaterálních smluv. Hlavním pojmem vnějších vztahů EU je společná zahraniční a bezpečnostní politika, která byla založena Maastrichtskou smlouvou v roce 1993, ale historie vnějších vztahů již byla započata dříve.

Již v 50.letech 20.století se objevil návrh na zřízení Evropského obranného společenství jako reakce na snahu USA a Velké Británie znovu vyzbrojit Západní Německo. Byla zde i snaha o společnou evropskou armádu a evropského ministra obrany, tyto snahy ale byly neúspěšné a tato agenda přešla pod správu NATO. Rostla ale ekonomická spolupráce Evropského hospodářského společenství¹², a s tím i potřeba sjednotit a koordinovat společnou zahraniční politiku, což ovšem bylo obtížné. I přes několik návrhů, dlouhou dobu nedocházelo ke shodě. První náznak shody přišel až za Evropského společenství v roce 1970 zřízením Evropské politické spolupráce (EPS). Členské státy se shodly, že pomocí tohoto

¹² Evropské hospodářské společenství vzniklo v roce 1958 na základě Římských smluv z roku 1957, zakládajícími státy byly Belgie, Francie, Itálie, Lucembursko a Německo.

nástroje budou pravidelně konzultovat stanoviska k nejdůležitějším otázkám mezinárodních vztahů. Byly to ovšem pouze konzultace bez závazků mimo institucionální rámec Evropského společenství. Až Jednotný evropský akt znamenal krok k oficiálnějším vztahům mezi Evropskou politickou spoluprací a Evropským společenstvím (Euroskop: Zahraniční a bezpečnostní politika).

Existovaly debaty, zda je potřeba mít společnou zahraniční a bezpečnostní politiku, když již existuje něco podobného při NATO. Dlouho tedy trvalo, než po konci studené války přišel koncept, který by mohl přinést jiný rámec pro bezpečnostní spolupráci. Ten se objevil až s Maastrichem, kde byly stanoveny tři pilíře, přičemž Společná zahraniční a bezpečnostní politika se stala pilířem druhým¹³. V té době již Evropská unie tedy dostala základ k provádění společné zahraniční a bezpečnostní politiky, reálně se ale ukázalo, že v následujících letech nedokázala reagovat na události v Jugoslávii v průběhu 90.let 20.století. Ovšem díky tomuto zjištění mohlo docházet ke změnám a prohlubování zahraničně-politické spolupráce. K zefektivnění byla Lisabonskou smlouvou zřízena funkce vysokého představitele pro SZBP, která vešla v platnost společně s Lisabonskou smlouvou 1. prosince 2009. Vysoký představitel asistuje předsednictví při provádění SZBP a komunikaci s partnery Unie. Byla založena vojenské spolupráce s krizovým managementem prostřednictvím pracovních skupin, které měly na starost její řízení. V roce 2009 přijetím Lisabonské smlouvy EU reformovala svou institucionální strukturu i v oblasti vnějších vztahů (Euroskop: Zahraniční a bezpečnostní politika).

Rozdíl mezi vnějšími vztahy a SZBP je v zapojení institucí a odlišný způsob rozhodování. V otázkách týkajících se prvního pilíře, zahrnující společnou obchodní politiku, rozvojovou pomoc či Evropskou politiku sousedství, rozhodovala Komise, Parlament a Rada kvalifikovanou většinou. Samostatná SZBP z druhého pilíře byla odpovědností výhradně

¹³ Jako první pilíř je označováno Evropské společenství a třetím pilířem se stala Spolupráce v oblasti vnitřní bezpečnosti a jurisdikce.

Rady, která musela rozhodovat jednomyslně. Lisabonská smlouva sice zrušila pilířovou strukturu Unie a pokusila se sjednotit vnější zastupování EU napříč vnějšími aktivitami, avšak odlišný způsob rozhodování zůstal zachován. Při rozhodování u SZBP je potřebné vždy jednomyslné rozhodnutí států. Vliv Komise je výrazně omezen, Evropský parlament nemá v podstatě vůbec žádný vliv a Evropský soudní dvůr je ze SZBP zcela vyloučen. Je důležité podotknout, že EU nemůže ve SZBP přijímat žádná legislativní opatření. Rozhodnutí tak nemají obecnou platnost, jsou závazná, ale vzhledem k absenci sankčního systému je tlak na dodržování pouze politický (Euroskop: Zahraniční a bezpečnostní politika).

Jako vyjádření společné zahraniční a bezpečnostní politiky vydává Unie takzvané společné postoje, které se vymezují v Evropské radě. V případě potřeby Rada může rozhodnout o společné akci. Na základě těchto stanovisek je vymezen právní rámec a jsou na nich vystaveny nejdůležitější a nejviditelnější aktivity SZBP. Každodenní dění Unie komentuje pomocí prohlášení a deklamací. Lisabonská smlouva určila jako klíčovou postavu SZBP vysokého představitele Unie pro zahraniční a bezpečnostní politiku¹⁴. Ten má za úkol zastupovat Unii navenek v otázkách SZBP, předsedat Radě pro vnější vztahy (bez hlasovacího práva), být místopředsedou Komise pro vnější vztahy a vést Evropskou službu pro vnější činnost¹⁵. Není ještě stanoven vztah mezi vysokým představitelem a Komisí, jelikož vnější vztahy má ve své agendě také pět komisařů - komisař pro rozvoj, komisař pro obchod, komisař pro mezinárodní spolupráci, humanitární pomoc a řešení krizí, komisař pro opatření v oblasti změny klimatu a komisař pro rozšíření a politiku sousedství (Euroskop: Zahraniční a bezpečnostní politika).

¹⁴ V současné době je tímto představitelem baronka Catherine Ashton.

¹⁵ Jedná se o zcela novou instituci a prozatím se debatuje o její přesné podobě. Základy jsou ovšem již stanoveny. Bude organizována na základě geografického a tématického principu. V jejích řadách bude třetina úředníků původem z Komise, třetina z generálního sekretariátu Rady a třetina z členských států. Zároveň budou součástí služby i delegace EU ve třetích zemích. Vysoký představitel by tak měla mít k dispozici silný nástroj pro vytváření společné evropské politiky a její prezentaci navenek.

V oblasti vnějších vztahů je prioritní oblastí Evropská politika sousedství, agenda této oblasti je pro tuto práci klíčová. Právní základ můžeme nalézt v článku 8 Smlouvy i Evropské unii, dále hlava V Smlouvy o Evropské unii (vnější činnost) a také v člancích 206–207 (obchod), 216–219 (mezinárodní dohody) Smlouvy o fungování Evropské unie (SFEU) (Fayos, Hakala, Ramet 2014).

Prostřednictvím Prohlášení Evropské komise o „Širší Evropě“ a zveřejněním Strategie ENP¹⁶ byly stanoveny hlavní cíle a zásady Evropské politiky sousedství v březnu 2003. Jednalo se o reakci na největší rozšíření Unie v roce 2004 a snahu udělat SZBP akceschopnější. Zároveň díky této politice chce EU posílit ekonomické a politické vazby i se sousedními zeměmi, u kterých se nepředpokládá, že by do EU někdy vstoupily. Zakládá si na partnerství prostřednictvím sdílených hodnot, jako jsou demokracie, lidská práva, právní stát, tržní ekonomika, udržitelný rozvoj a tak dále. Míra spolupráce by měla být založena na dodržování těchto hodnot.

ENP se týká zejména států, které mají s EU smluvní vztahy v několika podobách. Pro země bývalého Sovětského svazu se jedná o Dohodu o partnerství a spolupráci¹⁷. Asociáční dohody¹⁸ se týkají oblasti Středomořského partnerství v souvislosti s Barcelonským procesem. Alžírsko, Libye, Maroko, Tunisko byly země, které byly přijaty k účasti již v první vlně Evropské politiky sousedství¹⁹ (Euroskop: Evropská politika sousedství).

Navázat spolupráci prostřednictvím těchto dohod je procesem s několika fázemi, kdy je nejprve Evropskou komisí vypracována zpráva týkající se dané země, která je následně předložena Radě, jež rozhodne o možnostech dalšího kroku. V případě pozitivního zhodnocení o politické a

¹⁶ Evropská politika sousedství v originále European Neighbourhood Policy (ENP).

¹⁷ V originále Partnership and Cooperation Agreement – PCA.

¹⁸ V originále Association Agreement – AA.

¹⁹ Celkem je navázána spolupráce se 16 zeměmi mezi nimiž jsou Alžírsko, Arménie, Ázerbajdžán, Bělorusko, Egypt, Gruzie, Izrael, Jordánsko, Libanon, Libye, Maroko, Moldavsko, Palestina, Sýrie, Tunisko a Ukrajina.

ekonomické situaci země a prioritách spolupráce, je vypracován Akční plán. Plány jsou dvoustránkové a jsou vypracovány spolu s jednotlivými partnery této politiky. Stanovují program politických a hospodářských reforem, které mají krátkodobé a střednědobé priority od tří až pěti let. Liší se i názvy jednotlivých akčních plánů v souladu s konkrétní situací jednotlivých partnerů, některé z nich se nazývají „programy přidružení“. ENP zatím nebyla plně „aktivována“ v případě Alžírsko, Bělorusko, Libye a Sýrie, protože s těmito zeměmi zatím nedošlo k dohodě o akčních plánech. O akčním plánu s Alžírskem se v současné době jedná. V letech 2007–2013 byla tato politika financována v první řadě pomocí evropského nástroje sousedství a partnerství (ENPI²⁰) a výše přidělených prostředků na toto období činila 11,181 miliard EUR. Pro období 2014–2020 budou finanční prostředky k dispozici pomocí nového Evropského nástroje sousedství (ENI²¹), jehož přesný rozpočet ještě nebyl stanoven. Existuje dále ještě systém grantů, které poskytuje komise, zároveň také Evropská investiční banka a Evropská banka pro obnovu a rozvoj tuto pomoc doplňují prostřednictvím úvěrů. Vzhledem ke snaze posílit demokracii, ve které hraje důležitou roli občanská společnost, EU také podporuje organizace pomocí nástroje sousedství pro občanskou společnost. Základ politiky EU tvoří posouzení, vydávána ve výročních zprávách o pokroku v oblasti ENP. Zásada „více za více“ se uplatňuje na všechny pobídky navrhované ze strany EU – rozvoj politik i finanční pomoc (kromě humanitární pomoci, podpory občanské společnosti a finančních prostředků pro uprchlíky a správu vnějších hranic). Partnerům, kteří mají ambice a zahájí projekty s programem politických reforem, je nabídnuta prohloubená a komplexní dohoda o volném obchodu a partnerství v oblasti mobility (Fayos, Hakala, Ramet 2014).

ENP je postavena hlavně na bilaterálních smlouvách, ale funguje i na multilaterální úrovni, kde najdeme dvě hlavní iniciativy - Východní

²⁰ V originále European Neighbourhood and Partnership Instrument.

²¹ V originále European Neighbourhood Instrument.

partnerství²² a Eurostředomořské partnerství²³ (EU Neighbourhood info centre²⁴).

2.2. Maghreb

V arabštině slovo maghreb znamená západ, proto takové pojmenování dostala oblast nacházející se západně od Nilu. Jedná se region na severu, severozápadě Afriky, sem spadají tyto země – Alžírsko, Libye, Maroko, Tunisko, potažmo i Západní Sahara a Mauritánie.

První snahy o založení spolupráce mezi zeměmi se objevily již s příchodem nezávislosti. V roce 1948 byl založen Výbor pro Osvobození Maghrebu. Nedlouho po získání nezávislosti Alžírsko, Libye, Maroka a Tuniska se uskutečnila Konference Maghrebských Ministrů Hospodářství v Tunisu v roce 1964, kde byla Stálá poradní rada Maghrebu. Tento orgán měl za úkol koordinovat a harmonizovat rozvojové plány těchto čtyř zemí, stejně tak jako interregionální obchod zformoval EU. Mauritánie se připojila v roce 1988. Všechny ekonomické a politické pokusy o sjednocení ztroskotaly kvůli otázce Západní Sahary. Diplomatické iniciativy OSN a jejího Generálního tajemníka a několika arabských zemí dopomohly k vytvoření řešení a příznivého prostředí pro založení Arabské Unie Maghrebu, jakožto reakci na vytvoření Jednotného evropského trhu na konci roku 1992.

17. února 1989 na setkání hlav států Alžírsko, Libye, Mauritánie, Maroka a Tuniska v Marakéši byla založena Arabská unie Maghrebu (AMU)²⁵. Ustavující smlouva AMU si stanovila následující cíle:

- Konsolidovat vzájemné vztahy, které budou pro členské státy a jejich občany závazné, realizovat pokrok a blahobyt svých komunit na ochranu jejich práv.

²² Založeno v Praze v květnu 2009.

²³ Pokračování Barcelonské procesy, které znovu započalo v Paříži v červenci roku 2008.

²⁴ Dostupné na <http://www.enpi-info.eu/index.php>.

²⁵ Můžeme se často setkat i se zkratkou UMA, respektive l'UMA, která vychází z francouzského názvu l'Union du Maghreb Arabe.

- Postupná realizace volného pohybu osob, služeb, zboží a kapitálu mezi členskými státy.
- Přijetí společné politiky ve všech oblastech. Z ekonomického hlediska má společná politika zajistit průmyslový, zemědělský, obchodní a sociální rozvoj členských států.

V hospodářské unii byly stanoveny tyto následující kroky:

- Vytvoření zóny volného obchodu s odstraněním všech tarifních a netarifních překážek obchodu mezi členskými zeměmi.
- Vytvoření celní unie s jednotným celním prostorem a s přijetím společného vnějšího celního sazebníku pro ostatní země světa.
- Vytvoření společného trhu maghrebských ekonomik, kdy dojde ke zrušení omezení pohybu výrobních faktorů přes státní hranice členských států (Maghreb arabe: Objectives and missions²⁶).

Tato organizace nemá pevný sekretariát, ale dodržuje rotační šestiměsíční princip předsednictví. AMU má dva důležité aspekty. Je zde desetičlenný sbor, kdy každá země má zastoupení dvou členů. Tento sbor slouží k urovnávání sporů mezi členskými zeměmi. Dále je zde poradní orgán Maghrebu, jehož členy je 50 poslanců. Oproti minulým pokusům o spolupráci má AMU několik výhod. Jednou z nich je, že spíše než o politickou unii, se jedná o volný pohyb zboží a lidí, zároveň došlo k revizi celních předpisů. Je zde možnost společné daně pro mezimaghrebický trh²⁷ (Medea: MAGHREB ARAB UNION – MAU).

AMU má deset hlavních institucí: Předsednickou radu, Poradní radu, Sekretariát, Monitorovací výbor, Zasedání předsedů vlád, Radu ministrů zahraničí, Ministři odborných komisí, Soudní orgán, Univerzita Meghrebu,

²⁶ Článek z oficiálních stránek AMU, dostupný na: <http://www.maghrebarabe.org/en/obj.cfm>.

²⁷ Příkladem takové spolupráce je plynovod z Alžírsko do Španělska, který vede přes Maroko.

Maghrebská banka pro investice a zahraniční obchod (BMICE²⁸) (United Nations Economic Commission for Africa: UMA Arab Maghreb Union).

I přes vškerou snahu vytyčit si cíle nemá AMU příliš úspěšné výsledky své činnosti. Už jen fakt, že od summitu v Tunisu v roce 1994 se Předsednická rada, tedy hlavy států členských zemí již nesešly, svědčí o nepříliš velkém zájmu utužovat spolupráci. Problémy tkví například ve sporech mezi Marokem a Alžírskem, s ohledem na otázku Západní Sahary. Občanská válka v Alžírsku rovněž nepřispěla ke zlepšení situace. Zároveň se Libye odmítla více podílet na spolupráci vzhledem k přístupu AMU k sankcím OSN vůči Libyi. Právě když se podíváme na historii regionu, zjistíme, že neustálé konflikty byly spíše pravidlem, než-li výjimkou. I přes bratrskou rétoriku v duchu panarabismu byly vztahy mezi státy v tomto regionu vždy napjaté²⁹. Například libyjská hlava státu Kaddáfí se nepřetržitě snažil o nadvládu nad celým regionem. Můžeme sledovat hospodářskou rivalitu mezi státy již od získání nezávislosti. Maroko a Alžírsko jsou země, které mají převahu nad ostatními a snaží se je neustále převálcovat a získat hegemonii nad regionem, čehož využívají okolní menší státy ve svůj prospěch spojenectvím s těmi většími. Proto také můžeme sledovat rivalitu mezi Marokem a Tuniskem ve snaze přilákat, co nejvíce zahraničních investorů a je možná budoucí rivalita mezi Alžírskem a postKaddáfího Libyí o energetickou nadvládu. Záblesky spolupráce mezi státy byly spíše důsledkem vnějších hrozeb než snahy o skutečnou spolupráci. Tyto důvody vedly k tomu, že během své více jak dvacetileté historie AMU nedokázala naplnit své cíle a prohloubit integraci mezi státy. Zvláště také proto, že tento projekt neměl jasný rámec ani plánování (Haasar 2013).

Od událostí arabského jara se objevil náznak zlepšení diplomatických vztahů mezi Alžírskem a Marokem. V červenci 2011

²⁸ The Maghreb Bank for Investment and Foreign Trade.

²⁹ Svědčí o tom například pohraniční konflikt mezi Marokem a Alžírskem v roce 1963 ještě před konfliktem o Západní Saharu.

Bouteflika poslal do Maroka zprávu o znovunavázání spolupráce. Thož roku v listopadu vyzval král Mohammed VI., aby se Alžírsko stalo hnací silou arabské jednoty vedle Maroka. Na znamení budoucí kooperace podepsaly země dohody o zemědělské spolupráce. V další dohodě se Alžírsko zavázalo poskytnout na dobu deseti let zemní plyn dvěma marockým elektrárnám. Další náznak tání alžírsko-marockých vztahů tkvěl v návštěvě marockého ministra zahraničí Saad-Eddina El-Othmaniho v Alžírsku. Jednalo se o první návštěvu ze strany marocké diplomacie od roku 2003 (Tisseron 2012: 22–23).

Alžírsko

Alžírská demokratická a lidová republika je svou rozlohou největší ze zemí svého regionu s počtem obyvatel 37,9 miliónů. Svou nezávislost na Francii získalo Alžírsko po krvavých bojích během 50. let v roce 1962³⁰ (Reid 2011: 251–253). Hlavní politická strana Národní liberální fronta (FLN) byla založena v roce 1954 jako součást boje o nezávislost, od té doby dominuje politickému spektru. V roce 1988 byl v Alžírsku zaveden vícestranický systém v reakci na veřejné nepokoje. Překvapivé výsledky prvního kola voleb v prosinci 1991, kdy zvítězila Islámská fronta spásy (FIS), donutily k zásahu alžírskou armádu. Druhé kolo bylo poté odloženo. Armáda tvrdě zakročila vůči FIS, ale příznivci FIS začali útočit na vládní cíle. Boje eskalovaly v povstání, které se odehrávalo v letech 1992–1998 a mělo za následek více jak 100 000 obětí³¹. Vláda získala navrch na konci devadesátých let a ozbrojené křídlo FIS – Islámská armáda spásy se rozpustilo v roce 2000. Abdelaziz Bouteflik získal prezidentské křeslo s podporou armády v roce 1999, ovšem volby byly všeobecně považovány za podvodné. Bouteflik si po sporech s armádou, kterou se původně nechal zvolit, vytvořil neformální kabinet. Tento kabinet je tvořen třiceti poradci, pocházejícími z jeho rodiny a okruhu přátel (Jiránková 2013: 59). Bouteflik

³⁰ Jednalo se o jeden z nejkrvavějších zápasů o nezávislost, kdy zemřel jeden milion Alžířanů. Na straně ílých osadníků bylo 10 000 obětí.

³¹ Mnoho ze zmasakrovaných obětí bylo z řad vesničanů.

byl zvolen i ve volbách v roce 2004 a obrovskou převahou byl zvolen i do třetího funkčního období v roce 2009. Třetí volební období mu umožnila změna ústavy o neomezenosti volebních období v roce 2008, kterou schválila vláda.

Alžírsko čelí za dobu vládnutí Bouteflika různým problémům, například rozsáhlá nezaměstnanost, nedostatek bydlení, nespolehlivé elektrické a vodní zdroje, vládní neefektivnost, korupce a aktivity extremistických bojovníků. Existuje zde Salafistická skupina pro modlení a boj, v angličtině The salafistic group for preaching and combat (GSPC), která se spojila v roce 2006 s organizací Al-Káida, aby společně zformovaly Al-Káidu i v zemích islámského Maghrebu. Toto bylo doprovázeno sérií únosů a bombových útoků zaměřených na vládu a západní zájmy (The World FactBook: Algeria).

Vzhledem k situaci v zemi, politice prezidenta Bouteflika a podobnosti alžírského režimu autoritativním systémům Egypta, Tuniska a Libyi se předpokládalo, že protesty proti vládnoucímu režimu se Alžírsku nevyhnou. K demonstracím sice došlo, ale nebyly masivního charakteru, důvodem mohlo být, že alžírský lid byl ještě traumatizován z nedávné občanské války. Režim na demonstrace reagoval snížením cen, ale pohrozil demonstrantům silou. Byla naplánovaná i masivní demonstrace v Alžíru, na tu se dostavilo pouze okolo tří tisíc lidí. Další demonstrace ale neutichaly, vláda tedy slíbila dotace na určité zboží, omezené politické reformy a zrušení výjimečného stavu z roku 1992, který zakazoval demonstrace. Jiránková uvádí jako důvody neúspěchu revoluce v Alžírsku represe režimu, neoddělitelnost armády od režimu a obava z obnovení občanské války. Vzniklá protestní hnutí působila nejednotně a demonstrace byly iniciovány obyvateli slumů, chyběla tak podpora z řad dělnictva (Jiránková 2013: 61).

V roce 2012 proběhly volby do parlamentu a obecní a provinční volby, ovšem beze změny nadále dominovala FLN. Politické protesty jsou

v zemi nízké, ale nadále zůstávají některé demonstrace různorodých skupin běžné. Očekává se, že v roce 2014 provede parlament revizi ústavy (The World Fact Book: Algeria).

Libye

Dle odhadů k červenci 2013 má Libye přibližně šest miliónů obyvatel. Nezávislost získala Libye v roce 1952. Předcházely tomu události, kdy v roce 1911 byli Osmanští Turci vystřídáni Italy, kteří se svého území nevzdali až do své prohry v roce 1943 ve druhé světové válce. Libye tak přešla pod správu OSN až do roku nezávislosti 1952. V roce 1969 ale následoval vojenský převrat provedený plukovníkem Muammarem Kaddáfím, který se ujal vedení státu a začal propagovat svůj program, který byl kombinací socialismu a islámu. V 70. letech Kaddáfí používal příjmy z ropy k podpoření své ideologie i mimo území Libye. Podpoval podvratné a teroristické činnosti, mimo jiné se jednalo i o sestřelení dvou letadel jedno nad Skotskem a druhé v oblasti Severní Afriky, podílel se na bombardování diskotéky v Berlíně. V roce 1992 udělila OSN sankce, které Kaddáfího izolovaly jak politicky, tak ekonomicky. Sankce byly zrušeny až v roce 2003, kdy Libye přijala odpovědnost za výše zmíněné útoky a souhlasila s náhradou škod. V té době Kaddáfí také souhlasil s ukončením programu na výrobu zbraní hromadného ničení, vše bylo hodnoceno jako značný krok k urovnání vztahů mezi Libyí a Západem (The World Fact Book: Libya). Zahraniční politika Libye byla ještě za Kaddáfího směřována třemi hlavními aspekty: arabský nacionalismus, islám a antiimperialismus. Sám se považoval za ochránce arabského nacionalismu, ale jeho snahy vytvářet unie s jinými státy (s Tuniskem, Egyptem, Sýrií nebo Alžírskem) nebyly příliš úspěšné. Proto se začal orientovat na subsaharskou Afriku a přesměroval své ideje z panarabismu na panafricanismus (Jiráňková 2013: 34–35).

Na přelomu roku 2010 a 2011 začaly propukat nepokoje i v Libyi, Kaddáfí zvolil taktiku brutálního zásahu, který vyústil v občanskou válku,

což vyvolalo povolení OSN k zásahu vzdušného i námořního ze strany mezinárodního společenství. Dne 20. srpna 2011 dobyla vojska Národní přechodné rady (NPR) po půlročních bojích hlavní město Tripolis, dne 20. 10. 2011 byl Muammar Kaddáfí zabit. Po měsících bojů mezi vládními a povstaleckými silami byl tedy Kaddáfího režim svržen a nahrazen přechodnou vládou. Poté v roce 2012 již byl zvolen nový parlament společně s vládou (The World Fact Book: Libya).

Dne 7. července 2012 se v Libyi konaly historicky první svobodné volby. 120 ze 200 křesel v novém parlamentu – Všeobecném národním kongresu (VNK) – bylo rezervováno pro nezávislé poslance. Z 80 křesel určených politickým stranám získala 39 míst Aliance národních sil vedená Mahmúdem Džibrílem³², 17 křesel získala Strana práva a rozvoje, jež je blízká libyjskému Muslimskému bratrstvu. V srpnu 2012 předala NPR zákonodárnou moc novému Všeobecnému národnímu kongresu. Následujícího dne zvolil VNK svým předsedou předáka malé strany Národní fronta a dlouholetého soka Kaddáfího režimu, který působil v exilu, Muhammada al-Makarífa. V listopadu se moci ujala vláda Alího Zidana. Před novým parlamentem a vládou stojí obrovské úkoly. Je zejména nutné vytvořit státní bezpečnostní složky a armádu, dát jim dostatečnou autoritu, stáhnout zbraně rozšířené mezi obyvatelstvem a dostat pod kontrolu ozbrojené milice. Dále je potřeba vyřešit otázku uprchlíků a vnitřních běženců roztroušených v táborech po celé zemi, vytvořit nový systém veřejné správy a justice a obnovit válkou poničenou infrastrukturu. Bohužel nejsou vyzorovány téměř žádné pokroky v oblasti bezpečnosti. Situace se spíše zhoršuje, což dokazuje nárůst kriminality a ozbrojených přepadení (MZV: Libye – Vnitropolitická charakteristika).

V červnu 2014 proběhly volby do nové Sněmovny. Volby zazanmenaly rekordně nízkou účast okolo 20 %. Proislámské strany, které měly většinu v minulosti, prohrály. Zvítězily liberální a nacionalistické

³² Džibríl byl prvním předsedou pokaddáfíovské vlády z roku 2011.

strany. Starý Všeobecně národní kongres měl být nahrazen nově zvolenou Sněmovnou. Výsledky voleb byly uznány mezinárodním prostředím, Sněmovna zformovala vládu v jejímž čele stanul bývalý ministr obrany Abduláh al-Thání. Bezpečnostní situace ho donutila přesunout se z hlavního města Tripolisu do vzdáleného Tobrúku. Situace je natolik komplikovaná, že ze Sněmovny se schází obvykle jen 70 až 80 poslanců z celkového počtu 200 reprezentantů. K zlepšení určitě nepomohlo ani vyhlášení obnovení starého parlamentu ze strany bývalých poslanců. Tato skupina složená převážně z členů Muslimského bratrstva, zformovala vlastní vládu „národní záchranu“. Předsedou této vlády se stal Omar al-Hasí (Kaleta 2014).

Maroko

V Marockém království žije přibližně 32 miliónů obyvatel. Historie Maroka sahá až do 8.století, kdy došlo k dobytí severní Afriky Araby a započala série vládnutí marockých muslimských dynastií. Maroko bylo jediným státem Maghrebu, které nebylo ovládané Otomany. Zároveň silně vzdorovalo i vlivu Evropy a omezovalo aktivity Evropanů na svém území. Ale pomoc, kterou poskytl marocký sultán sousednímu Alžírsku v boji proti Francouzům, vyprovokovala vpád Francouzů v roce 1845. Francouzi měli problémy ukočírovat situaci v Alžírsku. Mezitím ale přišla hrozba od Španělska, které vyslalo svou armádu, která tvrdě porazila tu marockou a v roce 1860 obsadila severní část Maroka. To uznalo svou porážku a souhlasilo se zaplacením velkého odškodného Španělsku. Tato situace započala konec marocké nezávislosti, jelikož Maroko nebylo schopné vše splácet, půjčilo si od Britů, kteří získali částečnou kontrolu nad obchodem. Přesto si Maroko udržovalo svou autonomii do počátku 20.století. Až v roce 1912 bylo rozděleno mezi Španělsko a Francii (Reid 2011: 85–87).

Po druhé světové válce byly boje o nezávislost vedeny sultánem Sidím Muhammadem. Maroko kladlo silný odpor vůči Francouzům a docházelo i k násilnostem na španělském území. Vše vyústilo ve stažení

Francouzů z této oblasti v roce 1956 (Reid, 2011: 233). Sultán Muhammad V.³³ v roce 1957 stanovil nový stát jako konstituční monarchii a zároveň přijal titul krále. Ačkoli OSN Maroku neuznalo správní moc nad Západní Saharou, ve skutečnosti má kontrolu nad 80% území.

Král Muhammad VI. patří do dynastie Alavitů³⁴ a je na trůnu od roku 1999, kdy zemřel předchozí král a jeho otec Hassan II. Král je v Maroku světskou i náboženskou autoritou a i přes reformu ústavy z července 2011 si Muhammad VI. ponechal rozhodující roli v politickém systému³⁵. Parlament disponuje od roku 1997 dvěma komorami. Dolní komora má název Sněmovna reprezentantů (Chambre des Représentants) a má 395 křesel. Poslanci jsou voleni všelidovými volbami na 5 let. Horní komora nese název Sněmovna poradců (Chambre des Conseillers) a dosud má 270 členů, z nichž každé 3 roky by mělo být obměněno 90 míst. 60 % členů horní komory je voleno představiteli samospráv a 40 % je voleno sborem složeným ze zástupců zaměstnavatelských organizací, odborových a profesních svazů.

Poslední parlamentní volby proběhly v listopadu 2011. Vítězem se stala strana PJD³⁶, což jsou umírnění islamisté, Strana konzervativců Istiqlal³⁷ skončila na druhém místě, liberální RNI³⁸ na třetím místě³⁹. Celkem se do parlamentu dostalo 18 stran a hnutí. Ve stranickém systému Maroka se nachází mnoho menších politických stran a všechny respektují zavedený parlamentní systém a krále jako autoritu⁴⁰. Volby 2011 tedy určily jako vítěze stranu PJD a premiérem byl jmenován A. Benkirane,

³³ Muhammad V. je dědečkem současného krále Muhammada VI.

³⁴ Dynastie Alavitů vládne v Maroku již od roku 1666.

³⁵ Král jmenuje premiéra a vládu – je povinen respektovat výsledky voleb a jmenovat premiéra člena vítězné strany. Může také rozpustit parlament a iniciovat změny ústavy. Je také velitelem armády a vojenského štábu (vzhledem k absenci Ministerstva obrany).

³⁶ Parti de la justice et du développement (PJD) – Strana spravedlnosti a rozvoje (umírnění islamisté).

³⁷ Parti de l'Istiqlal (PI) – Strana nezávislosti.

³⁸ Rassemblement national des indépendants (RNI) – Národní shromáždění nezávislých.

³⁹ Následovaly strany jako liberální PAM, socialistická USFP a tak dále.

⁴⁰ V Maroku rovněž působí zakázané, leč tolerované islamistické hnutí Al Adl Wal Ihsane, které králi upírá jeho náboženskou autoritu.

který začátkem roku 2012 sestavil vládu ze stran Istiqlal, Mouvement Populaire⁴¹ a PPS⁴² (MZV: Maroko – vnitropolitická situace).

V Maroku byl na konci vlády Hassana II. spuštěn proces liberalizace, ve kterém pokračoval i jeho syn. Nicméně kvůli problémům s korupcí a klientelismem byl tento proces problematický. Byla vytvořena i usmiřovací komise⁴³, která měly vyplatit odškodné neoprávněně vězněným lidem. V roce 2002 se zúčastnilo voleb více než dvacet politických stran, ale po teroristických útocích v Cassablance v roce 2003, které byly spáchány radikálními islamisty, vydal král zákon o politických stranách, v němž zakázal strany založené na náboženském, etnickém, jazykovém nebo regionálním základě⁴⁴ (Jiránková 2013: 60).

Co se týče zahraniční politiky je Maroko zřejmě nejčinnější ze všech států Maghrebu. Například úzce spolupracuje se zeměmi Ligy arabských států. Momentálně je také jediným arabským zástupcem v Radě bezpečnosti OSN jakožto nezávislý člen. Jak již bylo napsáno problematické vztahy má zejména se sousedním Alžírskem, spory se týkají zejména hranic a otázky Západní Sahary. Maroko udržuje nadstandardní vztahy se Španělskem a Francií. Tato orientace na evropské státy je postupně zastřešována vztahy s EU, jak později zjistíme. Maroko získalo status přidruženého státu EU v roce 2008. Usiluje také o hlubší partnerství v podobě pozorovatele celoevropských institucí, v Organizaci pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE). Zároveň spolupracuje s NATO v projektu Středomořského dialogu a snaží se o posílení projektu „5+5“⁴⁵. Spolupráce Maroka je nasměrována i přes Atlantik ke Spojeným státům americkým. Maroko se stalo v roce 2005 jedinou zemí, se kterou USA uzavřely dohodu o volném obchodu. Dochází také k rozvoji vztahů s Čínou, Japonskem, Jižní Koreou, Ruskem a Tureckem. Co se týče spolupracujících států

⁴¹ Mouvement populaire (MP) – Lidové hnutí (berberská strana).

⁴² Parti du progres et du socialisme (PPS) – Strana pokroku a socialismu.

⁴³ Podobná komise byla zřízena i v JAR.

⁴⁴ V roce 2007 bylo povoleno umírněné islamistické straně vstoupit do voleb.

⁴⁵ Jedná se o projekt zahrnující státy Maghrebské unie a evropského Středomoří – Francie, Španělsko, Itálie, Portugalsko a Malta.

Afriky, můžeme vidět nadstandartní vztahy s Mauritánií a Senegalem (MZV: Maroko – Zahraničně-politická orientace).

V Maroku stejně jako v Alžírsku události arabského jara neproběhly tak radikálně jako například v Tunisku a režim přetrval. Ovšem demonstracím se Maroko nevyhnulo. Důvody mírnějšího průběhu demonstrací můžeme spatřovat v tom, že marocký režim je skutečně zakořeněný a navazuje na dlouhodobou tradici nacionalismu. Působí zde tajná policie a armáda. Při demonstracích se nacionalističtí politici postavili na stranu krále. Nutno podotknout, že již od počátku demonstrací v okolních zemích, bylo Maroko považováno za výjimku, kde revoluce pravděpodobně neproběhne hlavně díky státnímu zřízení, což je monarchie. Ovšem realita byla jiná, demonstranti sice nevolali po svržení krále, ale požadovali nastolení konstituční monarchie. Marocký král Muhammad VI. se rozhodl pro sepsání nové ústavy a vypsání nových voleb, ale reálně žádná z jeho reforem nenaznačuje, že by v zemi mělo v nejbližší budoucnosti dojít k posunu směrem k demokracii (Jiránková 2013: 61–62).

Mauritánie

Mauritánská islámská republika patří mezi menší země Maghrebu, má má něco málo přes tři milióny obyvatel. Do roku 1960, kdy získala nezávislost, byla pod nadvládou Francie. Mauritánie hrála svou roli v otázce Západní Sahary, obsadila její jižní třetinu. V roce 1976 po třech letech nepřetržitých nájezdů ze strany partyzánů se území vzdala. V roce 1984 byl v Mauritánii proveden převrat pod vedením Maaouya Ould Sid Ahmed Taya, ten poté vládl tvrdou rukou po dobu dvou desetiletí. V Mauritánii sice proběhly několikery volby, ale všechny byly považovány za podvodné. V srpnu 2005 se uskutečnil nekrvavý puč, který svrhl prezidenta Taya a vyhlásil vojenskou radu, aby dohlížela na úspěšnou tranzici k demokratické vládě. V roce 2007 byl jako nezávislý kandidát slavnostně inaugurován Sidi Ould Cheikh Abdallahi jakožto vítěz prvních svobodných a spravedlivých voleb. Jeho působení bylo předčasně ukončeno

v srpnu 2008, kdy vojenská junta vedená generálem Mohamedem Ouldem Abdelem Azizem sesadila dosavadního prezidenta a nastolila vládu vojenské rady. Aziz byl následně v roce 2009 zvolen prezidentem a i přes zranění, které utrpěl při nehodě, kdy na něj vystřelili vlastní vojenské síly, se drží při moci (The World Fact Book: Mauritania).

Současná koaliční vláda musí řešit výrazné bezpečnostní hrozby, zejména vzhledem k situaci v sousedním Mali a ekonomicko-sociálním problémům, které jsou spojeny s dlouhým obdobím sucha. Opozice se stále snaží přimět vládu k tomu, aby rozšířila své řady o členy opozičních stran. Cílem opozice je, aby zformovaná vláda byla schopna připravit parlamentní volby, realizovat pohotovostní sociální program pro občany nejvíce postižené suchem a posílit bezpečnost na hranicích s Mali. Pokud se tento scénář nepodaří prosadit, současná vláda by měla termín voleb vyhlásit co nejdříve. Země řeší etnické napětí mezi černou populací (Afro-Mauritánci) a bílými a černými Moory (Arabští Berbeři). Mauritánie se potýká s hrozbou teroristickou ze strany Al-Káidy Islamistického Maghrebu AQIM.

Zákonodárnou moc v Mauritánii zastupuje dvoukomorový parlament. Horní komorou je Senát, který má 56 nepřímo volených členů na 6 let. Národní shromáždění je dolní komorou parlamentu, které reprezentuje 96 poslanců volených ve všeobecných volbách na 5 let. Složky moci nejsou striktně odděleny, například prezident může jednoduše rozpustit parlament (MZV: Mauritánie: Vnitropolitická situace).

Tunisko

Tuniská republika má přes deset miliónů obyvatel. Co se týče historického vlivu, při rozdělování Afriky mezi mocnosti, byla v Tunisku spatřována rivalita mezi Itálií a Francií. Nepokoje dohnaly Francouze, aby svůj neformální vliv v Tunisku stvrdili v roce 1881 jeho obsazením (Reid, 2011: 144). Tunisko získalo svou nezávislost na Francii v roce 1956, přičemž první tuniský prezident Habíb Búrgíba zavedl v Tunisku

jednostranický systém a v čele země zůstal dlouhých 31 let⁴⁶. Búrgíba byl svržen a nahrazen Zine el Abidine Ben Alím při nekrvavém puči v listopadu roku 1987. U moci se Ben Alí držel dlouhou dobu, jeho pozice se začala otřásat až během protestů v prosinci 2010, jedním z důvodů byla vysoká nezaměstnanost, omezené svobody a práva, vysoká míra korupce a další faktory, kterými se Ben Alího režim vyznačoval. 14. ledna 2011 Ben Alí rozpustil vládu a uprchl ze země. Na konci ledna byla utvořena vláda Národní jednoty. Volby do Ústavodárného shromáždění se později uskutečnily v říjnu téhož roku. A v prosinci byl jako prozatímní prezident zvolen aktivista za lidská práva Moncef Marzouki. Shromáždění začalo vypracovávat novou ústavu v únoru následujícího roku a po několika měsících politické krize byla ústava schválena v lednu 2014. Na konci roku by se měly uskutečnit volby parlamentní i prezidentské (The World Fact Book: Tunisia).

Zahraniční politika Tuniska byla orientována na několik oblastí – Francii, EU, USA, arabský svět a sousední země v Maghrebu. Problematické pro zahraniční politiku Tuniska se stal tuniský nacionalismus a jeho silný důraz na něj namísto arabského nacionalismu, zejména pro sousední Libyi s důrazem na panarabismus to nebylo po chuti⁴⁷. Další problematická situace souvisela s přijetím Organizace pro osvobození Palestiny v roce 1983, která v Tunisku založila své sídlo poté, co musela opustit Libanon (Jiránková 2013: 37–38). Vztahy s USA jsou dobré, Ben Alí se zdál USA dokonce lepším spojencem než jeho předchůdce Burgíba. Oba státy mají dobré obchodní vztahy a společně s Alžírskem a Marokem bylo v roce 1998 vytvořeno Ekonomické partnerství USA–Severní Afrika, které bylo později v roce 2002 přetvořeno na Blízkovýchodní partnerskou iniciativu. Tunisko má strategickou polohu spojnice Blízkého východu a

⁴⁶ Silně potlačoval islámské fundamentalisty a podporoval práva žen, jejichž rozsah se nedal srovnat se zbylým arabským světem.

⁴⁷ S Libyí mělo Tunisko napjaté vztahy již dříve. V roce 1973 utvořili společně unii, která se ale již po třech letech rozpadla a od té doby byly vztahy komplikovanější a k mírnému zlepšení došlo až se založením AMU.

Afriky, což USA podnítilo ke spolupráci v oblasti bezpečnosti a stability regionu prostřednictvím společných vojenských cvičení. Přestože Spojené státy mírně kritizovaly Ben Alího režim z hlediska porušování lidských práv, vztahy zůstaly stále na velmi dobré úrovni (Jiránková 2013: 58–59).

2.3. Vztahy mezi EU a státy Maghrebu

V následující kapitole budou analyzovány multilaterální vztahy mezi dvěma hlavními aktéry této práce. Počátky vztahů lze rozpoznat od získání nezávislosti severoafrických států, kdy vznikající předchůdce EU se pokoušel navázat spolupráci směrem na jih. Později již Evropské hospodářské společenství (EHS) v roce 1969 začalo spolupráci preferenčními dohodami se státy Maghrebu, konkrétně s Marokem, Alžírskem a Tuniskem. Globální středomořská politika (GMP⁴⁸) formulovaná v roce 1972 podnítila Evropské společenství vyjednávat sérii bilaterálních dohod týkajících se obchodu a spolupráce se třetími zeměmi Středomoří, výjimkou byla Libye a Albánie. Zvláštní ustanovení dohod mělo Řecko, Turecko, Malta a Kypr, jelikož se jich týkala i celní unie a také případné budoucí členství. První GMP dohody byly podepsány v roce 1975 s Izraelem, v dalším roce s Marokem, Tuniskem a Alžírskem, poté v roce 1977 s Egyptem, Jordánskem, Libanonem a Sýrií.

Obsahem dohod byly tři hlavní kapitoly. První byla obchodní spolupráce, ta se týkala například zvýhodněných tarifů v zemědělské oblasti. Další kapitola dohod byla o finanční a hospodářské spolupráci, která měla podobu například dotací či půjček z Evropské investiční banky za výhodnější úrokové sazby. Třetí kapitola se týkala sociální spolupráce, EHS se v ní zavazovala ke zlepšení podmínek pracovníků z řad přistěhovalců, legalizování rodinných seskupení a také zajištění stejných práv jako mají evropští občané. V roce 1982 Komise vypracovala rozvojový plán pro Evropské středomořské regiony (s ohledem na přistoupení Řecka v roce 1981 a Španělska a Portugalska v roce 1986) a

⁴⁸ V originále GlobalMediterraneanPolicy, dále jen GMP.

doporučila, aby nová politika byla přijata s přihlédnutím na třetí země Středomoří.⁴⁹ V roce 1990 pak byla ohlášená Renovovaná politika Středomoří, vzhledem k vyššímu rozpočtu, kterým ES disponovalo. Tato politika si také vytyčila užší a specifitější cíle, mezi nimiž byla například podpora ochrany životního prostředí, podpora vzniku malých a středních podniků, ochrana lidských práv podpořená možností zmrazení dotací v případě jejich vážného porušování (Medea: Euro-Mediterranean cooperation(Historical)).

2.3.1. Barcelonský proces

Výraznější posun zaznamenaly eurostředomořské vztahy až v roce 1995, to již fungovala Evropská unie pod svým nynějším názvem, v tomto roce se konala Barcelonská konference ve dnech 26.–28. listopadu. Konference se zúčastnili političtí představitelé všech států EU (v té době jich bylo 15) a představitelé 12 zemí Středomoří.⁵⁰ Konference se uskutečnila s cílem položit základy partnerství mezi oběma stranami, což se podařilo a výsledek konference byl přijat jednohlasně všemi účastníky pod plánem Eurostředomořského partnerství.⁵¹ Byl vytvořen multilaterální rámec, který obsahoval cíle rozdělené do takzvaných košů.

1. Politické a bezpečnostní partnerství, které mělo vytvořit prostředí míru a stability,
2. ekonomické a finanční partnerství pro vytvoření trhu společné prosperity,
3. partnerství v oblasti sociální, kulturní a lidskoprávní (Barcelonská deklarace⁵²).

⁴⁹To se týkalo například podpory diverzifikace zemědělské výroby, aby se předešlo přebytkům v potravinách, jako jsou citrusové plody, olivový olej a víno.

⁵⁰Jednalo se o tyto státy: Alžírsko, Maroko, Tunisko, Egypt, Jordánsko, Izrael, Organizaci pro osvobození Palestiny, Libanon, Sýrii, Turecko, Kypr a Malta.

⁵¹ Euro-Mediterranean Partnership (EMP).

⁵²Text smlouvy dostupný na:

http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2005/july/tradoc_124236.pdf.

Cílem prvního koše bylo vybudovat prostředí pro multilaterální dialog, kde si státy mohou předávat své zkušenosti s důrazem na garanci míru, stability a prosperity. Posílení politického dialogu bylo zamýšleno jako hlavní nástroj pro zajištění plnění tohoto koše, zároveň vše mělo probíhat v souladu s deklaracemi – Charty OSN a Všeobecnou deklarací lidských práv. Je zde patrná souvislost mezi prvním a druhým košem, kdy ekonomická prosperita a dostání ekonomickým závazkům by mělo vést k bezpečnosti regionu.

Druhý koš si klade za cíl vytvořit sdílenou prosperitu a udržitelný rovnovážný stav ekonomiky. Zlepšení podmínek k bydlení a zvýšení zaměstnanosti lidí, zmenšení rozvojového rozdílu mezi regiony, to jsou konkrétnější cíle druhého koše. K dosažení tohoto prostředí se členské státy zavázaly k následujícím bodům: progresivní ustanovení volného trhu⁵³, implementace příslušné ekonomické spolupráce, finanční podpora ze strany EU. Druhý pilíř spolupráce by měl dopomoci severoafrickým státům k začlenění do světové ekonomiky, přivést zahraniční investory a vytvořit konkurenční prostředí. Strany se zavázaly spolupracovat v oblastech infrastruktury, rozvoji venkova, informačních technologiích, dopravě, životním prostředí a snižování zadluženosti států, čemuž by mělo také dopomoci postupné odbourávání cel a harmonizování daňové politiky.

Třetí bod smlouvy předpokládá vytvoření prostředí k rozvoji lidských zdrojů, zejména v oblasti vzdělávání mladých lidí, jeho obsahem je snaha o pochopení a podpora kulturních výměny v odlišných společnostech regionu. Smlouva zavazuje její členy k podpoře demokratických institucí a občanskoprávního státu, zlepšení zdravotnictví, spolupráce v oblasti výměny vědecko-technických pracovníků. Vzhledem k tomu, že třetí pilíř se dotýká zejména občanů, řeší se zde i otázka migrace a nelegální migrace. Proto zde došlo k dohodě o spolupráci s cílem snížit migrační tlaky prostřednictvím tréninkových programů, které mají

⁵³ Ve smlouvě je pro tento bod stanovena časová hranice a to vytvoření volného trhu do roku 2010.

dopomoci vytvářet pracovní místa v zemích mimo EU. Barcelonská deklarace také zavazuje k pravidelným schůzkám ministrů zahraničí členských zemí. Tyto eurostředomořské konference má za úkol připravovat Eurostředomořský výbor Barcelonského procesu, ten je také pověřen dohledem nad procesem a prioritami spolupráce (Barcelonská deklarace).

Barcelonský proces tedy odstartoval spolupráci eurostředomořského regionu, která pokračovala eurostředomořskými asociačními dohodami, které byly podepsány postupně v letech 1998–2005. Tyto asociační dohody se dají označit jako nástroj barcelonského procesu. Díky těmto dohodám byl poskytnut rámec pro politický dialog mezi zeměmi a pomohly postupně liberalizaci obchodu. Dohody obsahují podmínky spolupráce mezi EU a partnerskou zemí v hospodářské, sociální a kulturní oblasti. Základním prvkem dohod je dodržování demokratických zásad a základních práv.

Cíle asociačních dohod jsou v souladu s cíli barcelonského procesu. Jedná se o pravidelný dialog v oblasti bezpečnostní politiky, spolupráci v hospodářské, obchodní a finanční oblasti, spolupráci v sociální a kulturní oblasti a v oblasti vzdělávání. Dohody dále počítají s postupným vytvořením zóny volného obchodu v oblasti Středomoří, vše v souladu s pravidly Světové obchodní organizace. Na splnění tohoto bodu mají země 12 let od podepsání dohody. Dohody mají také zajistit volný pohyb zboží prostřednictvím postupného odstranění cel a zákazu množstevních omezení vývozu a dovozu.

Eurostředomořské partnerství jako nástroj své politiky využívá také konference, které se konají každý rok za přítomnosti nejčastěji ministrů zahraničí. Konají se také sektorové konference, setkání probíhá šestkrát za rok a řeší se jednotlivé oblasti. Co se týče EU, rozhodujícím orgánem je Komise, která disponuje pravomocí finančního rozhodování. Institucionální struktury jsou stanoveny v jednotlivých dohodách o přidružení. Rozhodnutí a doporučení pro realizaci stanovených cílů vydává Rada přidružení, která je organizována na úrovni ministrů. Výbor přidružení zase zajišťuje správu

dohod a urovnávání sporů souvisejících s uplatňováním dohod (Medea: EU AND MAGHREB COUNTRIES: BILATERAL AGREEMENTS). Finančním instrumentem eurostředomořských vztahů byl zprvu program MEDA⁵⁴. Tento program byl představen v roce 1996, později v roce 2000 byl program modifikován a přejmenován na MEDA II. Ten byl účinný až do roku 2006, kdy byl nahrazen nástrojem evropské politiky sousedství ENPI⁵⁵.

Co se týče zemí, které nás v této práci zajímají byly smlouvy podepsány a vešly v platnost následovně: S Tuniskem byly podepsány v roce 1996 a v platnost vešly v roce 1998, s Marokem byly dohody podepsány v roce 1996 s platností od roku 2000, s Alžírskem byly podepsány v roce 2002 s platností od roku 2005⁵⁶.

2.3.2. Evropská politika sousedství

Program Evropské politiky sousedství byl představen v roce 2004⁵⁷. Bilaterální vztahy mezi EU a státy Maghrebu byly po Barcelonském procesu posíleny novými iniciativami ENP v roce 2005. Maroko a Tunisko projevilo velký zájem o tuto spolupráci. Maroko záhy získalo vyšší status ve vztazích k EU. Evropská Komise poukázala alžírský rezervovaný postoj, jelikož se Alžírsko odmítlo k ENP připojit.

Evropská politika sousedství zavedla takzvané akční plány, které fungovaly na bilaterální úrovni. Akční plány vypracovány mezi EU a Marokem a EU a Tuniskem byly přijaty v roce 2008. Akční plány mají za cíl podpořit regionální bezpečnost a stabilitu prostřednictvím konsolidace bilaterální politické, hospodářské, sociální a kulturní spolupráce mezi EU a sousedními zeměmi. Úkoly, které si ENP klade v obalsti spolupráce, jsou velmi podobné těm doposud formulovaným. Stále je vyzdvihován politický

⁵⁴ V originále program nese název Financial and technical measures to accompany.

⁵⁵ V platnost vstoupil tento finanční nástroj 1.1.2007.

⁵⁶ Více informací o dalších dohodách dostupné na: <http://www.medeabe/en/themes/euro-mediterranean-cooperation/eu-med-association-agreements/>.

⁵⁷ Více o ENP v kapitole 2.1.

dialog, evropský vnitřní trh, snižování obchodních bariér, poskytování finanční podpory a tak dále. Je otázkou nakolik jsou všechny tyto vytyčené cíle reálně splňovány (Medea: EU AND MAGHREB COUNTRIES: BILATERAL AGREEMENTS).

Provádění politiky ENPI probíhá pomocí dvou nástrojů. Jedná se o Strategické plány, které definují střednědobé cíle a vymezují se na šest let. Dalším nástrojem jsou Národní indikativní plány (NIP), které sledují tříletý časový horizont a představují prioritní oblasti jednotlivých zemí v krátkodobém horizontu.

2.3.3. Unie pro Středomoří

Již během své prezidentské kampaně v roce 2007 Nicolas Sarkozy představil svůj plán pro nový rámec spolupráce v oblasti Středomoří, který byl původně plánován mimo struktury EU. Vzhledem k tomu, že Barcelonský proces ukázal během času působení své výhody, ale také své limity, počítalo se pouze se členy EU z oblasti Středomoří (Kypr, Francie, Řecko, Itálie, Malta, Portugalsko), dále z oblasti severní Afriky (Alžírsko, Egypt, Libye, Maroko, Tunisko), z Blízkého východu (Izrael, Jordánsko, Palestina, Libanon, Sýrie), rovněž samozřejmě s regionálními uniemi (EU, AMU, Arabská liga a tak dále).

Přestože projekt nebyl plánován jako politika EU, postupně se o něm začalo na půdě EU diskutovat. Například německá kancléřka Angela Merkelová vyjádřila nelibost v tom, že by se plánované unie měly účastnit pouze středomořské státy a upozorňovala na nebezpečí opuštění výsledků z Barcelonského procesu a ENP. Obecně reakce z řad evropských států nepřekypovala nadšením, ale všichni si uvědomovali dosavadního nedostatku ve spolupráci se sousedy EU ve Středomoří.

Po svém zvolení se Sarkozy vydal na cestu po zemích Maghrebu. Začal v červenci 2007 v Alžírsku. Nemohl ale pokračovat v cestě do Maroka, jelikož království bylo uraženo z důvodu, že mělo být

konzultováno až na druhém místě. Prezident Sarkozy tedy svou cestu uskutečnil znovu v listopadu a začal v Maroku. Kaddáfí byl osloven až po vyřešení případu bulharských sester⁵⁸. Tuniský prezident Ben Alí projekt podpořil. Ve druhé polovině roku 2008 se předsednictví EU ujala Francie a dotažení vytvoření Unie pro Středomoří si dala jako hlavní úkol. Na summitu v Paříži 13.července 2008 byla podepsána deklarace, která Barcelonský proces pozvedla na Unii pro Středomoří⁵⁹ (Medea: UNION FOR THE MEDITERRANEAN).

Cíle byly stanoveny následovně: mír a bezpečnost, investice do enviromentálního rozvoje, rozvoj efektivních civilních obranných mechanismů, vytvoření mořských dálnic jako alternativy k nákladní dopravě na již nasycených cestách. Členy Unie jsou všechny státy EU a z nečlenských zemí to je Alžírsko, Egypt, Izrael, Jordánsko, Libanon, Maroko, Palestinská území, Sýrie, Tunisko a Mauritanie. Lybie má status pozorovatele.

Unie pro Středomoří zavádí nový prvek rotujícího předsednictví, kdy v čele unie jsou vždy hlavní představitelé ze dvou zemí, po jedné z EU a nečlenských států. Tajemník je další novou institucí unie⁶⁰, má dva úkoly. Předkládá návrhy na vylepšení eurostředomořských vztahů a realizuje projekty schválené na zasedání ministrů Unie pro Středomoří. Tajemníkem byl zvolen Ahmed Masa'deh z Jordánska. Prezentace Unie pro Středomoří byla právě v duchu projektů, aby členové spolupracovali na jednotlivých projektech ve prospěch všech. Unie pro Středomoří má 6 projektů, na které soustředí spolupráci:

1. Životní prostředí (obnova a vyčištění Středozemního moře);
2. Doprava (vytvoření námořních a pozemních cest);

⁵⁸ O případu bulharských sester v Libyi více zde: http://www.tyden.cz/rubriky/zahranici/jak-se-vyvijel-pripad-bulharskych-sester-v-libyi_15821.html#_U_cOh8V_tPw

⁵⁹ V originále The Union forMediterranean.

⁶⁰ Tato funkce byla ustanovena na konferenci v Barceloně v roce 2010.

3. Ochrana civilního obyvatelstva (ochrana civilního obyvatelstva před přírodními katastrofami a katastrofami způsobenými člověkem);
4. Alternativní zdroje energie (středomořský solární energetický plán);
5. Vzdělání (otevření Euro-Středomořské univerzity ve Slovinsku);
6. Podpora a rozvoj malého a středního podnikání (středozemní obchodně rozvojová iniciativa zaměřující se na malé a střední podniky) (MZV: Unie pro Středomoří).

Financování je zaštiťeno prostřednictvím ENPI. Jak již bylo zmíněno v části týkající se akčních plánů, tento nástroj zaštiťuje financování všech bilaterálních smluv. Na období 2007–2013 bylo v ENPI vyčleněno zhruba 12 miliard EUR, z čehož největší podíl z této sumy je určen na bilaterální akce, tedy iniciativy jednotlivých států. Finanční zdroje jsou rozděleny také podle geografických oblastí. Pro ENPI Jih bylo v letech 2007–2010 vyhrazeno 333 milionů a pro ENPI Východ 223 milionů ve stejném období (Medea: UNION FOR THE MEDITERRANEAN).

2.4. Vztahy mezi EU a jednotlivými státy

Abychom mohli provést komparaci, je nutné nejdříve analyzovat vztahy a dohody mezi jednotlivými státy a Evropskou unií. Jako rámec pro komparaci budou využity pilíře vytyčené v Barcelonského procesu, jelikož i přes různé modifikace forem spolupráce, zůstávají vytyčené cíle ve své podstatě podobné. Budeme tedy sledovat hlavně tyto tři oblasti: politické a bezpečnostní partnerství, ekonomické a finanční partnerství a sociální, kulturní a lidskoprávní partnerství.

2.4.1. Vztahy EU – Alžírsko

Historie vztahů Alžírska k Evropské unii a jejím předchůdcům sahá až do roku 1969, kdy byla podepsána obchodní smlouva mezi aktéry. A

Francie byla v té době v podstatě hlavním aktérem pomoci Alžírsku. Později v roce 1976 v GMP byly podepsány další dohody, které již přesahovaly současnou obchodní politiku a zavazovaly k finanční a hospodářské politice a v platnost vešly v roce 1978⁶¹. Další vztahy se odvíjely v souladu s barcelonským procesem.

Asociační dohoda s Alžírskem byla podepsána v roce 2002 a v platnost vešla v září 2005. Dohoda byla podepsána na dobu neurčitou a měla za úkol posílit vzájemné vztahy. Složky dohody jsou v souladu s cíli barcelonského procesu. Politický dialog, vytvoření zóny volného obchodu v horizontu 12 let, a další. Tato dohoda v oblasti obchodu v podstatě nahradila obchodní spolupráci z roku 1976 (Medea: EU-ALGERIA RELATIONS).

Od roku 2007 přešla agenda spolupráce pod ENPI a byl vytvořen Strategický plán pro období 2007–2013. Postupně byly vypracovány také dva Národní indikativní plány pro období 2007–2010 a 2011–2013. Pro NIP 2007-2010 byly prioritami soudnictví, ekonomický růst, zaměstnanost a posílení základních informačních služeb. EU pro toto období vyčlenila 184,1 miliónů EUR.

Pro NIP 2011-2013 bylo vyčleněno 172 miliónů EUR. Tento plán byl zaměřen zejména na ekonomický růst, zaměstnanost, udržitelný rozvoj a kulturu. Postoj EU je zejména doplnit vládu v rozvoji implementace její politiky ve specifických sektorech. V roce 2011 EU podpořila politiky, které se zaměřovaly na zaměstnanost a začlenění občanské společnosti. Plány EU zahrnují podporu prvního programu Alžírsko v oblasti životního prostředí a klimatických změn (Development Cooperation – Europaid: Algeria).

EU je na prvním místě obchodních partnerů Alžírsko, celková suma obchodu je přibližně 44,7 miliard EUR v roce 2011. EU je alžírským hlavním zdrojem importu a jeho největší trh v oblasti exportu, jelikož se

⁶¹ Dohody byly později obnoveny ještě v roce 1981 a 1986.

jedná o přibližně 50 % celkového obchodu. Alžírsko je na 12. místě importérů EU a na 20. místě exportérů. Globálně je ekonomická situace velmi křehká, navzdory značným příjmům z energie. Kvůli přebytku obchodní bilance je vytvořena značná devizová rezerva, vzhledem ke skutečnosti, že ekonomika téměř plně energeticky závislá, s velmi malým exportem mimo ropu a zemního plynu. Privatizační a ekonomické reformy jsou často odkládány a je jim často bráněno, stále zde panuje nadvláda veřejného sektoru.

Asociační dohoda poskytuje bezcelní přístup pro Alžírany v průmyslovém exportu a také řadu zemědělských výhod s perspektivou postupné liberalizace. Obecná ustanovení zahrnují postupnou liberalizaci služeb, soutěže a duševního vlastnictví. Vznikla rovněž dohoda o revizi snižování cel na zemědělské produkty, ale podmínky jsou stále prodiskutovávány. Alžírsko má dohody o volném obchodu s dalšími středomořskými partnery, ale stále není členem Světové obchodní organizace.

V roce 2011 se Alžírsko zúčastnilo setkání na téma obnovitelných zdrojů a energetické účinnosti a bylo součástí skupiny o zásobování EU plynem. Od roku 2006 Alžírsko a EU vyjednávají o Memorandu o porozumění o strategickém energetickém partnerství⁶². V březnu 2012 byla také podepsána Dohoda o Vědecké a technologické spolupráci.

Co se týče spolupráce v občanských záležitostech, během let 2006–2010 EU realizovala program na podporu alžírských nevládních organizací v hodnotě 10 miliónů EUR, čerpaných z bilaterálních fondů MEDA. Momentální snahy jsou upřeny na začlenění občanské společnosti do fondů EU – sektorový kooperační program (EU Neighbourhoodinfo centre: The EU and Algeria).

2.4.2. Vztahy EU – Maroko

⁶² V originále Memorandum of Understanding on a strategic energy partnership.

Vztahy mezi těmito aktéry mají stejný základ jako ty alžírské. Maroko podepsalo v roce 1976 obchodní dohody s přesahem do hospodářské politiky. A stejně jako pro Alžírsko představuje EU pro Maroko nejdůležitější partnera. Oproti Alžírsku Maroko vyvíjí větší aktivitu v oblasti vztahů s EU a jednotlivými zeměmi. Svědčí o tom i dřívější podepsání Asociační dohody, k podpisu došlo v roce 1996 s platností od 1.ledna 2002. Rozdíl je tedy patrný v oblasti snahy Maroka prohlubovat vztahy s EU a dosáhnout vyššího postavení v regionu jižního Středomoří. V letech 1995–2006 čerpalo Maroko z EU 1,6 miliardy Eur, což z Maroka činilo největšího příjemce financí v oblasti středoziemních partnerů (Medea: EU-Morocco relations).

U příležitosti konání Asociační rady EU–Maroko 23. července 2007 se EU rozhodla zahájit společný proces zaměřený na posílení bilaterálních vztahů. Dne 13. října 2008 se Maroko stalo první zemí v oblasti jižního Středomoří, která získala rozšířený status spolupráce *Status Avancé*, což mělo značit novou fázi privilegovaných vztahů. Nejedná se o žádnou smlouvu, nýbrž pouze shrnuje výsledky a stupeň vzájemné spolupráce. Tyto vztahy se odráží v ochotě posílit politický dialog, spolupráci v hospodářské, sociální, parlamentní a soudní oblasti a v dalších různých odvětvích, zejména zemědělství, dopravy, energetiky a životního prostředí. Plán spolupráce se zaměřuje na postupné začlenění Maroka do Jednotného vnitřního trhu. Finanční spolupráce je základním podpůrným mechanismem, který má přispět k úspěchu vzájemných vztahů.

Jednou z významných smluv, které uzavřelo Maroko s EU, byla Smlouva o rybolovu podepsána 28. února 2007 na dobu čtyř let, přičemž v roce 2011 byla mlčky prodloužena do roku 2015. Tato smlouva umožnila evropským lodím za roční poplatek a dohodnutou částku za tunu a druh ryb lovit ve vodách pod marockou kontrolou (Europeancomission: Morocco Fisheries Partnership Agreement).

Stejně jako pro Alžírsko i pro Maroko byly vytvořeny plány ENPI pro období 2007–2013. V polovině tohoto období došlo také k přezkumu provádění NIP, díky tomu bylo potvrzeno pět strategických os vzájemné spolupráce. Mezi ně patří sociální politika, ekonomická modernizace, institucionální podpora, správa věcí veřejných a lidská práva a ochrana životního prostředí. Co se týče objemu financí, za období 2007–2010 EU poskytla Maroku 654 miliónů eur (80 % bylo vynaloženo na oblast sociální politiky a ekonomické modernizace) a v období 2011–2013 čerpalo Maroko 580 miliónů eur (v tomto období bylo 40 % vynaloženo na institucionální podporu)⁶³.

Kromě bilaterálních nástrojů (definovaných v NIP) má Maroko nárok čerpat ještě dodatečné finanční prostředky na tematické programy přijaté pro finanční období 2007–2013: Nestátní aktéři a místní autority v rozvoji, Investice do lidí, Životní prostředí a Migrace. Maroko může čerpat podporu z Evropského nástroje pro demokracii a lidská práva a také těží z financování regionální spolupráce. Spolupráce probíhá rovněž na vzdělávací úrovni prostřednictvím programu Erasmus Mundus pro vnější spolupráci (Development Cooperation – Europeaid: Morocco 2014).

2.4.3. Vztahy EU – Tunisko

Základy vztahů mezi Evropskou unií a Tuniskem jsou stejné jako s Alžírskem a Marokem. Tunisko bylo u podpisu obchodních smluv v roce 1969 a poté v roce 1978 se stalo součástí spolupráce, která již přesahovala tu obchodní. Asociační dohody s Tuniskem byly podepsány v červenci 1995 a v platnost vešly v roce 1998. Tunisko tedy odstartovalo novou vlnu spolupráce ve Středomoří, jelikož jeho asociační dohoda byla zde podepsána jako první. Stejně jako u předchozích zemí, tak i tuniská ekonomika je silně vázaná na tu evropskou. Členové EU přijímají 78 % tuniského vývozu a poskytují 72 % vlastního dovozu. Tunisko převážně

⁶³ Více lze nalézt v tabulce zde: http://ec.europa.eu/europeaid/where/neighbourhood/country-cooperation/morocco/morocco_en.htm.

dovází z členských států EU textil, oděvy, stroje, dopravní materiál a chemické produkty. Tunisko na druhou stranu vyváží textil a oděvy, průmyslové a zemědělské produkty (Medea: EU-Tunisia relations).

V předchozím programu MEDA čerpalo Tunisko v letech 1995–1999 celkem 428 miliónů eur, prostřednictvím programu MEDA II v letech 2000–2006 bylo čerpáno 517 miliónů eur. Tunisko se neliší od předchozích dvou zemí ani v případě čerpání peněz z EU prostřednictvím ENPI. Na základě NIP pro období 2007–2010 čerpalo Tunisko 300 miliónů eur, využity byly zejména v oblasti hospodářské správy, konkurenceschopnosti a konvergence s EU (123 milionů eur), zlepšení zaměstnatelnosti (65 miliónů eur) a v oblasti růstu a udržitelného rozvoje (112 miliónů eur). V případě NIP pro období 2011–2013 byl rozpočet navýšen z počátečních 240 miliónů eur na 390 miliónů eur, z důvodu snahy EU reagovat na politické změny v zemi a podpořit politickou a ekonomickou tranzici.

Existují bilaterální kooperační programy, díky kterým mohly být čerpány finance na pomoc implementovat Asociační dohodu. Právě kvůli událostem arabského jara v Tunisku byl v březnu 2012 přijat program na podporu Asociační dohody a Tranzici. Pro tento program se uvolnilo 10 miliónů eur, které měly být využity na následujících 8 činnostech: ústavní proces, boj proti mučení, podpora tuniského radia, prevence násilí vůči ženám, ochrana migrantů/žadatelů o azyl a proces obnovení zmrazeného majetku. Kromě bilaterálních dohod definovaných v NIP, může Tunisko čerpat z dalších programů EU: Evropský nástroj pro demokracii a lidská práva, Nástroj pro stabilitu, Nestátní aktéři a místní autority v rozvoji, Investování do lidí a Migrace a azyl (DevelopmentCooperation – Europeaid: Tunisia 2014⁶⁴).

2.5. Komparace dohod

Nyní na základě výše zmíněných poznatků dojde ke komparaci vztahů EU s Alžírskem, Marokem a Tuniskem. Postupně budou srovnávány

⁶⁴ Dostupné https://ec.europa.eu/europeaid/countries/tunisia_en.

asociační dohody, NIP, akční plány a další bilaterální dohody či začlenění jednotlivých zemí do dalších programů EU. Komparace bude vycházet z košů Barcelonského procesu, jelikož jeho základní vymezení je provázáno postupně se všemi dohodami a jedná se tedy o vhodný rámec pro následující komparaci.

Vztahy mezi EU a jednotlivými státy Maghrebu vykazují velmi podobné znaky, ale lze nalézt odlišnosti. Na první pohled je patrná rozdílnost v rychlosti uzavření spolupráce prostřednictvím asociačních dohod. Tunisko bylo zpočátku nejaktivnější a podepsalo svou asociační dohodu ještě před konáním Barcelonské konference (listopad 1995) v červenci roku 1995. Maroko dosáhlo na svou asociační dohodu o rok později roku 1996. Naopak datum alžírského podpisu asociační dohody ilustruje rezervovaný postoj země k prohlubování vzájemných vztahů s EU. K podpisu došlo až po sedmi letech od Barcelonské konference v roce 2002.

Pro připomenutí si Barcelonský proces vytyčil tři cíle, které obsáhl do takzvaných košů. Jednalo se o politické a bezpečnostní partnerství, ekonomické a finanční partnerství a nakonec partnerství v oblasti sociální, kulturní a lidskoprávní.

Nejdříve tedy k prvnímu bodu, kdy cílem spolupráce bylo vytvořit prostředí pro multilaterální dialog a politickou stabilitu a mír. Tento bod se v zemích severní Afriky implementuje poněkud obtížněji, vzhledem k arabskému prostředí a příslušné nedůvěře k zásahům ze Západu. Ani Evropská unie neměla přílišné snahy mít tento bod Barcelonského procesu jako prioritní⁶⁵ (Joffé 2008: 313). Podle Eberharda Kienleho souvisí často politická liberalizace s ekonomickou reformou. Tuto teorii se pokouší navenek potvrdovat například Maroko. Zde přibližně 14 let po ekonomické reformě a rok od počátku Barcelonského procesu, bylo možné spatřovat určité politické změny. Maroko zavedlo do politického systému

⁶⁵ Důležitější se zdá spíše být druhý koš, který se zaměřuje na ekonomickou spolupráci.

dvoukomorový parlament. Ale rovněž bylo možné vidět změnu, kterou přinesly volby a to novou vládní koalici a premiérem se stal Abd al-Rahman al-Yusufi. Ten strávil mnoho let ve vězení z politických důvodů.⁶⁶ Časem se ukázalo, že tyto reformy byly spíše jen zastírací a EU ve svých výrocih vyjadřovala své obavy o demokracii a lidských právech v Maroku (Kienle 2005: 26). Přesto můžeme označit Maroko jako nejpokročilejší, co se týče prvního pilíře. V oblasti lidských práv o tom svědčí například i zákaz trestu smrti a přijetí některých opatření v souladu s úmluvami o lidských právech v roce 2005 (jednalo se otázky rasové diskriminace, práv dětí a mučení). Některá lidská práva ale dosud nezaznamenaly zlepšení jako například svoboda projevu (Comelli, Paciello 2007: 1–2)

Právě Comelli a Paciello spatřují problém úrovně prosazování prvního koše Barcelonského procesu v tom, že skutečná podpora politických reforem je velmi slabá. Opatření, která jsou zaváděna na podporu demokracie, jsou zaměřeny spíše na technické záležitosti vládnutí, jako je posílení vnitrostátního a mezinárodního dialogu a legislativní reformy. Akční plány neřeší tři hlavní překážky politické liberalizace, které jsou v zemích jižního Středomoří, jimiž jsou absence dělby moci, útlak občanské společnosti a nedostatky v oblasti volebních procedur⁶⁷ (Comelli, Paciello 2007: 2).

Již bylo zmíněno, že v oblasti zájmu prvního koše se EU v Alžírsku angažovala například v letech 2006–2010, kdy realizovala program na podporu nevládních organizací. Momentálně je pozornost zaměřena na začlenění alžírské občanské společnosti do fondů EU. V Maroku byla značná část financí z EU (40 %) vynaložena na institucionální podporu. Co se týče Tuniska, zde je nejvíce patrná změna po událostech arabského jara, kdy EU navýšila rozpočet pro Tunisko o 150 miliónů eur ve snaze podpořit politickou a ekonomickou tranzici.

⁶⁶ Ačkoli bychom to mohli považovat za velkou změnu, vše probíhalo se souhlasem krále Hassana II.

⁶⁷ Zvláště po teroristických útocích 11. září 2001 a v Casablanca v roce 2003 se výrazně zhoršila politická práva a svoboda projevu.

Cílem druhého koše je vytvoření prostředí pro volný obchod, sdílenou prosperitu a začlenění států Maghrebu do světové ekonomiky. Zóna volného obchodu měla být vytvořena do roku 2010, ale tento cíl se zdál nespílitelný. Jak již bylo dříve zmíněno, došlo k úpravě podmínek pro jednotlivé země a v dohodách NIP byl stanoven pro Maroko a Tunisko rok 2012, pro Alžírsko rok 2017. Znovu je tedy znatelný rozdíl přístupu Alžírska k dohodám, Alžírsko je i z hlediska implementace bodů druhého koše nejpomalejší.

V prosinci 2011 přijala Rada směrnice o Prohloubené komplexní zóně volného obchodu s Egyptem, Jordánskem, Tuniskem a Marokem. Cílem dohod bylo zlepšit možnosti přístupu na trh a investiční prostředí v návaznosti na tuniské ekonomické reformy. Jednalo se o dohodu, která přesahuje rámec asociační dohody, ale měla by dopomoci Tunisku a Maroku k postupné integraci jejich ekonomiky na jednotný trh EU. Hlavním cílem bylo přiblížit místní právní předpisy k právním předpisům EU v oblastech souvisejících s obchodem. Analýza pro úspěšnost těchto dohod byla zahájena v roce 2012 a stále pokračuje. V lednu 2013 Tunisko podepsalo Regionální úmluvy o eurostředomořských preferenčních pravidlech původu, což by mělo nahradit stávající dvoustranné protokoly a usnadnit revizi stávajících pravidel o původu. Tyto dohody by měly posílit regionální obchodní a hospodářské vztahy (Europeancomission: Trade–Tunisia 2014).

Maroko bylo první zemí, která přijala program Pan-Euro-Středomořského systému původu v prosinci 2005, který byl později transformován do výše zmíněných Regionálních úmluv o původu. Tyto úmluvy podepsalo Maroko o dva roky dříve než Tunisko v roce 2011. Maroko má speciální dohodu o rybolovu, která jej staví do pozice s určitými výsadami (Europeancomission: Trade–Morocco). Oproti těmto dvou zemím znovu zaostává Alžírsko, například ani nebylo součástí jednání o Prohloubené komplexní zóně volného obchodu v roce 2011. Ale Úmluvy o původu podepsalo Alžírsko již v říjnu 2012, tedy ještě před Tuniskem.

Jedním z důvodů proč je Alžírsko pomalejší v pokroku může být, že stále není součástí Světové obchodní organizace, ale nutno podotknout, že je zahrnuto v procesu přijetí a velkou podporu v tomto kroku projevuje právě EU. Dalším důvodem je laxnost alžírské politiky vůči dohodám s EU, což lze sledovat na příkladu dohody o snižování cel na zemědělské produkty, která je stále předmětem diskusí.

Důležitou složkou druhého koše je i postupná privatizace v zemích. Například v Alžírsku dochází často k odkladům privatizačních a ekonomických reforem, což je jedním z dalších důvodů, proč je Alžírsko v závěsu za Marokem a Tuniskem. Oproti tomu Maroko zažilo několik privatizačních vln, díky nimž zaznamenalo velký příliv zahraničních investic na úkor svých sousedů (Bussinessinfo: Maroko: Investiční klima⁶⁸).

Třetím bodem Barcelonského procesu bylo partnerství v oblasti sociální, kulturní a lidskoprávní. Zde můžeme spatřovat shodu v neproblematických částech koše jako je vzdělání, věda a technika a lidské zdroje. Poněkud problematičtější je situace v otázkách migrace a zapojení občanské společnosti. Otázka migrace je pro EU důležitá, nejvíce se migrační toky dotýkají Francie. Z Alžírska nejvíce lidé odcházejí v dobách politické nestability či občanské války, oproti tomu z Tuniska a Maroka je příliv migrantů převážně z důvodu sezónních prací, kdy v zimě je značná absence pracovních příležitostí. Nejvíce imigrantů je přitom z Maroka (Collyer 2008: 162–163).

V souvislosti s body třetího koše se jednotlivé NIP soustřeďují na otevřenost institucí, modernizaci administrativy prostřednictvím moderních technologií, reforma soudnictví, decentralizace, udržitelný rozvoj a tak dále. Důležitou složkou je decentralizace, která v těchto zemích je velmi těžko implementována, vzhledem k nízké participaci občanské společnosti. Všechny reformy jsou zaváděny centrálně vládnoucími elitami (Comelli, Paciello 2007: 3)

⁶⁸<http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/maroko-investicni-klima-18810.html>.

V celkovém zhodnocení komparace lze spatřovat největší pokrok v implementaci druhého koše, jelikož ekonomické záležitosti jsou výhodné pro obě strany s téměř okamžitými výsledky, jak je vidět na příkladu zóny volného obchodu. Oproti tomu první koš je problematičtější a to zejména kvůli politickým záležitostem, které se obtížněji prosazují vzhledem k odlišnosti prostředí EU a států Maghrebu. V souvislosti s cíli třetího koše je možné, že s událostmi arabského jara a snahami o politické reformy, dojde k efektivnějšímu využívání financí EU. Což dokazuje i snaha EU více investovat v těchto oblastech. Již byl zmíněn případ Tuniska a programu na podporu Asociační dohody a tranzici přijatý v roce 2012. Celkově je znatelný výrazný pokrok u Maroka a Tuniska, kdežto Alžírsko je v podstatě neustále v závěsu za těmito zeměmi.

2.6. Realistická interpretace vztahů EU –Maghreb

Tato kapitola si dává za úkol shrnout výše uvedené poznatky a analyzovat je prostřednictvím zvolené teorie realismu respektive neorealismu. Struktura se bude opírat zejména o tři základní rysy mezinárodního systému definované Kennethem Waltzem. Jedná se o řídicí princip systému, odlišnost jednotek a specifikace jejich funkcí a nakonec o distribuci moci. Z praktického hlediska budou analyzovány důvody spolupráce mezi regiony. Hlavními tématy budou bezpečnostní a ekonomické faktory spolupráce.

Bezpečnostní rizika

Z hlediska prvního bodu řídicího principu systému Waltz odlišoval anarchickou strukturu panující v mezinárodních vztazích, vůči hierarchické struktuře, která je charakteristická pro domácí politiku. Mezinárodní systém ale neovládá žádný suverén a neexistuje zde žádná ústava. Státy jsou odkázány samy na sebe a jednájí s cílem vlastního přežití. Podle neorealistů státy spolu kooperují v případě hrozby a s odstraněním hrozby zaniká spolupráce. Každý stát si zajišťuje svou vlastní bezpečnost. Z pohledu neorealistů by jedním z důvodů proč Evropská unie navazuje spolupráci

směrem na jih se státy Maghrebu byly obavy z vlastní bezpečnosti. Evropská unie spatřuje v regionu možnou hrozbu nestability zejména kvůli působení islamistických skupin na severu Afriky⁶⁹. Dalším zdrojem hrozby je neustálý příliv imigrantů z daného regionu. Pro obyvatele maghrebských zemí jsou státy EU nejčastějším cílem pro migraci. Odcházejí z důvodů politické nestability, v poslední době nejčastěji ovšem kvůli nedostatku pracovních příležitostí. S problémem přistěhovalců se nejvíce potýká Francie⁷⁰ (Šťastná 2012). Libye je nejčastějším bodem odkud plyne nelegální vodní migrace. V roce 2014 podle odhadů zemřelo při pokusu o nelegální imigraci přinejmenším 3000 lidí, což představuje pětinasobek obětí než v roce 2013. Migranti nepocházejí pouze z oblasti Maghrebu, ale převážná část je ze zemí Subsaharské Afriky. EU by tedy měla lépe spolupracovat s Libyí na vyřešení této situace (Kaleta 2014).

Bezpečnostní rizika plynou také z občanské války v Libyi. Konflikty se odehrávají na území Libye mezi stovkami vzájemně neshovinnými skupinami. Situace je komplikovaná na politické scéně. Červnové volby a následná politická situace ještě více napomohla nestabilitě země. Současná Libye s existencí dvou parlamentů, vlád a premiérů neshovinnuje k blízkému vyřešení nestability země. Tento stav je rizikový nejen pro Libyi, ale pro celý region Maghrebu a vzhledem k geografické blízkosti se jedná rovněž o problém pro EU. Podle Kalety by nečinnost mezinárodního prostředí mohla vést k další fragmentaci Libye a trvalému vzniku „černých míst“⁷¹ (Kaleta 2014).

Bezpečnostní hrozbou pro EU je také pašování drog a zbraní. Jedná se o další oblast, která napomáhá nestabilitě regionu a ohrožuje i země Evropské unie. Tento problém se rovněž týká Libye, kde se po svržení Kaddáfího režimu objevilo množství munice a zbraní. Tyto zbraně neslouží

⁶⁹ Již bylo zmíněno, že v Alžírsku působí Salafistická skupina pro modlení a boj. Ta se v roce 2006 spojila s Al-Káídou za účelem zformování Al-Káidy v zemích Maghrebu.

⁷⁰ Ze statistik z roku 2006 bylo 691 tisíc imigrantů z Alžírsko a 634 tisíc z Maroka z celkového počtu 5 137 000 imigrantů.

⁷¹ V angličtině takzvaná black spots jsou místa kriminálních enkláv, která jsou mimo kontrolu centrální autority.

jen v Libyi, ale staly se hlavně předmětem pašování v celém regionu. Například na konci roku 2012 alžírské bezpečnostní služby objevily sít dvanácti lidí z Alžírsko, Mali, Nigeru. Ti disponovali velkým množstvím munice a zbraní z Libye se záměrem je prodávat. Tyto zbraně často končí v rukou teroristických organizací (Tisseron 2012: 17–18).

Další problematickou oblastí jsou konflikty na jih od Maghrebu. Nestabilita v oblasti států Sahelu, které sousedí s regionem Maghrebu, rovněž ovlivňuje bezpečnostní situaci. Vznik odnože teroristické organizace Al Káidy AQIMu v severním Mali představuje značné bezpečnostní riziko. Zaměřují se zejména na instituce spojené se Západem. K nestabilitě přispěl i převrat v Mali v roce 2012. Evropská unie vydala v roce 2011 Strategii pro bezpečnost a rozvoj v Sahelu, pomocí níž chce podpořit zajištění stability v regionu. Tento plán se odvíjí ve čtyřech liniích: rozvoj; dobré vládnutí a urovnání vnitřních konfliktů; bezpečnost a právní stát a nakonec prevence a boj proti násilnému extremismu a radikalismu (European union External Action 2014: Sahel: Crisis response). K tomu aby program byl efektivní je podle Tisserona potřeba posílit a podpořit místní vlády. Rozšíření a konsolidace regionální spolupráce by měla být podporována s ohledem na transnacionální násilí, které ignoruje hranice a zasahuje do subregionů. Evropské státy by měly přijmout společnou a jednotnou strategii a investovat v dlouhodobém horizontu (Tisseron 2012: 20–21).

Podle neorealistů by spolu státy měly spolupracovat, pokud se cítí ohroženi. Vzhledem k těmto rizikům bezpečnosti je důležité pro Evropskou unii pomoci ke stabilitě regionu. V minulosti měla EU v programu podporu demokracie. První koš Barcelonského procesu se věnoval právě politickému a bezpečnostnímu partnerství. Z předchozí komparace lze vyvodit, že snaha EU demokratizovat maghrebské země nebyla příliš úspěšná. EU nebrala tento bod jako svou prioritu. Podpora byla spíše na úrovni technického aspektu vládnutí. Antonio Tisseron ve svém článku, který se věnuje vztahům EU a Maghrebu po arabském jaru, zmiňuje důležitost podpory ze strany EU

v rámci posílení demokracie. Podle něj je důležité podpořit občanskou společnost, politické strany a svobodná média (Tisseron 2012: 11).

Ekonomická spolupráce

Pro realisty je moc jedním z nejdůležitějších prvků mezinárodních vztahů. Zajišťování bezpečnosti probíhá prostřednictvím moci. Tu realisté rozlišují na absolutní (soubor schopností státu) a relativní (vliv státu na okolní státy a vztahy mezi nimi). Neorealista Kenneth Waltz používá ve své koncepci teorie ekonomické. Znakem struktury mezinárodních vztahů je stejnorodost jednotek. Státy jsou dle Waltze stejnorodé ve svých funkcích, ale ne ve schopnostech. Odlišují se svou velikostí, bohatstvím, mocí a formě. Všechny státy jsou suverénní, mají možnost rozhodovat o své politice uvnitř státu i vně. Rozdílnosti jsou v tom, jak své politiky vedou. Jak spolupracují s ostatními (Waltz 1979: 96–97). S tím souvisí další znak mezinárodních vztahů - distribuce moci. Momentální mezinárodní prostředí není bipolárního charakteru, tak jak Waltz vidí ideální stav. Multipolarita v mezinárodním systému vede k nejistotě spojenectví. Schopnosti, kterými disponuje jednotka nám vypovídají o tom jaký stát je. Nejdůležitější charakteristikou je distribuce vojenských a ekonomických kapacit.

Právě distribuce ekonomických kapacit je jedním z dalších důvodů spolupráce mezi EU a státy Maghrebu. Již několikrát bylo řečeno, že ekonomická stabilita a politická stabilita jsou na sebe vzájemně navázané. Špatná ekonomická situace (například vysoká nezaměstnanost) byla jedním z hlavních důvodů demonstrací a nepokojů v souvislosti s událostmi arabského jara.

Ekonomická spolupráce byla hlavním tématem druhého koše Barcelonského procesu. Cílem bylo vytvořit prostředí pro volný obchod, sdílenou prosperitu a začlenit země Maghrebu do světové ekonomiky. V tomto bodě se EU angažovala doposud nejvíce. Již z předchozí komparace bylo patrné, že ekonomika je pro vzájemné vztahy prioritní. Maghrebský domácí trh je příliš malý a je limitován, pokud se nepokouší o

regionální integraci. Proto státy vyvíjejí v této oblasti větší snahy o spolupráci. V ekonomických vztazích mezi regiony jsou důležité následující oblasti: energetika, zemědělství a rozvoj venkova, rybolov, rozvoj infrastruktury, informačních technologií a telekomunikací, životní prostředí a tak dále.

Pro všechny státy je EU na prvním místě obchodních partnerů. Již v komparaci bylo zmíněno, že v ekonomických vztazích pozorujeme odlišný vývoj spolupráce EU s jednotlivými státy. Alžírsko zaznamenává pomalejší vývoj oproti Maroku a Tunisku. V roce 2011 se Tunisko a Maroko stalo součástí Prohloubené komplexní zóny volného obchodu. Přestože Evropská unie vynaložila od začátku Barcelonského procesu značné finanční prostředky k podpoře a růstu států regionu Maghrebu, nebyly vynaloženy s příslušnou efektivitou. Státy se i přes pomoc od EU dostaly do ekonomické nestability, které vyústila v nespokojenost obyvatel. Tato nespokojenost vyvrcholila událostmi arabského jara.

Závěr

Cílem této diplomové práce bylo analyzovat a porovnat vztahy Evropské unie a států Maghrebu prostřednictvím realistické respektive neorealistickej teorie mezinárodních vztahů.

V první části práce byl vypracován teoretický základ pro závěrečnou analýzu. Poté v analytické části došlo k nastínění evropské zahraniční politiky, abychom lépe pochopili její vývoj a nástroje, kterými disponuje. Hlavní platformou pro spolupráci Evropské unie s okolními státy je Společná zahraniční a bezpečnostní politika a Evropská politika sousedství. V rámci ENP pro nás byly důležité Asociační dohody. Na základě navazování těchto dohod mohou státy čerpat prostředky z EU. Následně byla pozornost zaměřena na země Maghrebu. Organizace, která sdružuje státy Maghrebu, byla založena v roce 1989 pod názvem Arabská unie Maghrebu. Bohužel tato organizace nevykazuje téměř žádné výsledky. O čemž svědčí i fakt, že se naposledy sešla v roce 1994. Obnovení činnosti AMU by prospělo zejména zlepšení vztahů mezi Alžírskem a Marokem. Například otevřením hranic mezi těmito státy. Tato skutečnost má značný vliv i na ekonomický rozvoj a stabilitu regionu. Obyvatelé nemají žádný zisk z uzavřených hranic. Naopak otevření vzájemných hranic by vedlo k ekonomickému rozvoji regionu. I pomoc z EU by mohla být efektivnější, pokud by se stabilizovala situace mezi zeměmi Maghrebu (Tisseron 2012: 23).

Práce poté pokračovala krátkým uvedením každé země se zaměřením na politickou situaci. K porozumnění vzájemných vztahů bylo potřeba nastínit i historii od zisku nezávislosti. V této části byly zmíněny i ostatní země Maghrebu Libye a Mauritánie, které nebyly později podrobně analyzovány ve vztahu k EU. Libye kvůli postavě Kaddáfího byla z většiny jednání EU vyčleněna. V roce 1992 ji OSN udělila sankce, které Libyi odtrhly politicky i ekonomicky. V Mauritánii panuje dlouhodobě politická nestabilita a rovněž nebyla začleněna do stěžejních dohod, kterým se tato

práce věnovala. To vysvětluje proč hlavní prostor v analýze vztahů EU a Maghrebu byl věnován Alžírsku, Maroku a Tunisku.

Další část byla věnována politice EU, kterou vedla vůči Maghrebu. Spolupráce oficiálně započala v roce 1969 preferenčními dohodami. Konkrétnější dohody se odehrávaly prostřednictvím Globální středomořské politiky v průběhu 70. let 20. století. Tato spolupráce se týkala zejména ekonomické sféry. Velkým krokem v eurostředomořských vztazích byl Barcelonský proces, který započal v roce 1995. Zde již byly formulovány body vzájemného partnerství. Politická a bezpečnostní partnerství, ekonomické a finanční partnerství a partnerství v oblasti sociální, kulturní a lidskoprávní. Tyto body se staly základem pro pozdější spolupráci. Promítly se také do Evropské politiky sousedství, kterou EU představila v roce 2004. Maroko a Tunisko možnost připojit se k programu ENP uvítalo s velkým zájmem. Projevil se ale rezervovaný postoj Alžírsko ke spolupráci a k ENP se Alžírsko nepřipojilo. Stalo se ale součástí projektu Unie pro Středomoří v roce 2008. Tento projekt byl iniciativou hlavně Francie a snažil se reagovat na neúspěšnou implementaci Barcelonského procesu. Přesto cíle, které si Unie pro Středomoří vytyčila byly velice podobné těm z Barcelonského procesu. Oproti třem košům z Barcelonské deklarace si Unie pro Středomoří vytvořila šest projektů, na kterých budou země společně participovat.

Před komparací vztahů Evropské unie s jednotlivými státy, byly samostatně analyzovány vztahy EU k Alžírsku, Maroku a Tunisku. Pro účely komparace byly použity pilíře vytyčené Barcelonským procesem. Analýza sledovala postupně politickou a bezpečnostní spolupráci, ekonomické a finanční partnerství a sociální, kulturní a lidskoprávní partnerství. Na základě komparace bylo v prvním bodě zjištěno, že EU byla v oblasti poněkud zdrženlivější a nebrala tento bod jako prioritní. Z pohledu zemí Maghrebu bylo nejpokrokovější v této oblasti Maroko. Alespoň navenek vyvíjelo snahu implementovat do svého systému demokratické prvky (například dvoukomorový parlament). Momentální situace v oblasti

politické podpory se vyznačuje snahou EU investovat prostředky na podporu politické a ekonomické tranzice. V případě Tuniska navýšila EU program NIP z 240 miliónů EUR na 350 miliónů. Později EU uvolnila dalších 10 miliónů eur na zvláštní program pro podporu Asociační dohody a Tranzici. V Alžírsku je situace vlažnější. Momentální snahy jsou směřovány na začlenění alžírské občanské společnosti do fondů EU.

V oblasti druhého koše byly snahy aktérů výraznější. Základy pro kooperaci v těchto záležitostech jsme pozorovali již od počátku spolupráce. V Asociačních dohodách byl vytyčen cíl zavedené Zóny volného obchodu do roku 2010. Tento cíl naplněn nebyl. Avšak došlo alespoň k přijetí směrnic o Prohloubené komplexní zóně volného obchodu s Tuniskem a Marokem (dále také s Egyptem a Jordánskem). Došlo k dalším bilaterálním dohodám. Maroko bylo o něco úspěšnější v bilaterálních dohodách. Podepsalo o dva roky dříve než Tunisko program o Regionálních úmluvách o původu (v roce 2011). Navíc Maroko získalo speciální dohodu o rybolovu, která jej staví do pozice s výsadami. Dalším aspektem úspěchů Maroka bylo několik privatizačních vln, díky nimž do Maroka proudilo mnoho zahraničních investic. V tomto naopak zaostává Alžírsko, kde pokusy o privatizaci byly často odloženy. Tento fakt nepřispívá k ekonomické situaci v zemi. Tunisko je na tom podobně jako Maroko. Proběhly zde rovněž privatizační vlny, zejména v oblasti služeb.

Záležitosti týkající se třetího koše byly úspěšnější zejména v neproblematických oblastech jako je věda a vzdělání. Otázka migrace již byla komplikovanější. Z oblasti států Maghrebu proudí do Evropy mnoho imigrantů. Navíc Libye se stala výchozím přestupním bodem, jak se dostat z Afriky do Evropy. Dalšími body spolupráce je snaha otevřít instituce občanské společnosti. Program NIP stanovil cíle jako je decentralizace, reforma soudnictví, modernizace administrativy prostřednictvím nových technologií. Bohužel občanská společnost v těchto zemích vykazuje nízkou participaci na dění. Všechny reformy jsou zaváděny centrální vládou, nevykazují tedy vysokou úspěšnost.

Konečná komparace mezi státy Alžírsko, Maroko a Tunisko, tedy ukázala, že Maroko a Tunisko je výrazně vpředu oproti Alžírsku. Důvody můžeme spatřovat v rezervovaném přístupu Alžírsko k dohodám. Neochotě reformovat vlastní ekonomiku, odkládání privatizace. Problematický vztah Alžírsko a Maroko nepomáhá ekonomice ani jednoho z nich. Ovšem Maroko tyto ztráty kompenzuje lepší spoluprací s EU. Maroko má celkově výsadní postavení pro EU. V roce 2008 získalo „rozšířený status“, který umožňuje Maroku se podílet na dalších politikách EU. Jedním z důvodů proč je Maroko úspěšnější v rozvoji vztahů s EU jsou již zmíněné ekonomické reformy a otevřenost pro zahraniční investice. Přestože Maroko dosud není konstituční monarchií, pro EU představuje Maroko stabilního partnera bez větších vnitřních konfliktů.

Poslední částí práce bylo vysvětlení spolupráce mezi EU a státy Maghrebu prostřednictvím realistické respektive neorealistickej teorie mezinárodních vztahů. Pro tyto účely byly použity zejména Waltzovy neorealistickej atributy mezinárodního systému. Řídící princip systému, odlišnost jednotek a distribuce moci. Prostřednictvím těchto vlastností se analýza důvodů zájmu vzájemné spolupráce, přičemž jako hlavní se jeví bezpečnostní a ekonomické důvody. Podle neorealistickej teorie je pro státy důležitá bezpečnost. Vztahy s jinými státy navazují kvůli pocitu svého vlastního ohrožení. Právě obava o bezpečnost Evropské unie je jednou z hnacích sil prohlubování spolupráce směrem na jih. Z oblasti Maghrebu pro EU vyvstávají bezpečnostní rizika, která tkví v migraci, nestabilitě, konfliktech, pašování zbraní a drog a v neposlední řadě také v existenci teroristických organizací. Pro EU je stabilita Maghrebu důležitá zejména z hlediska její vlastní bezpečnosti. Proto by měla zefektivnit vynaložené prostředky a více se zajímat o daný region.

Podle Kienleho souvisí politická liberalizace s ekonomickými reformami. Politická a ekonomická stabilita vedou společně k bezpečnosti regionu. Proto jedním z dalších důvodů spolupráce je v oblasti ekonomické sféry. Distribuce ekonomických kapacit je pro mezinárodní systém podle

neorealistů důležitá. Právě ekonomická spolupráce mezi EU a Maghrebem se těšila největší pozornosti a stala se prioritou pro obě strany. EU představuje pro všechny státy Maghrebu důležitého obchodního partnera. Evropský trh je pro tyto státy z hlediska importu i exportu ten nejdůležitější. Mezi státy Maghrebu a EU docházelo během posledních dvou dekad k bilaterálním smlouvám týkajících se obchodní a ekonomické spolupráce. Jak již bylo zmíněno byly patrné rozdíly úrovně mezi Alžírskem, Marokem a Tuniskem. Přestože se Evropská unie snaží deklarovat nutnost regionální spolupráce, spatřujeme odlišnost přístupu k jednotlivým zemím. Druhý koš Barcelonské deklarace si kladl za cíl vytvořit sdílenou prosperitu a udržitelná rovnovážný stav ekonomiky. Což se od té doby úplně nepodařilo, jak dokládají důvody události arabského jara. I tady jsou značné rezervy ve spolupráci.

Události arabského jara neuspokojily očekávání, které mnozí měli. Panuje zde obava z obnovení revolucí, přičemž do čela by stanuly zřejmě radikální skupiny. Momentálně je tedy důležité, aby političtí lídři, odbory a občanská společnost spolupracovali na ekonomické prosperitě (Tisseron 2012: 14). Přestože Evropská unie se snaží udržovat spolupráci v eurostředomořském regionu, nebyla schopna dopředu predikovat události arabského jara. Svědčí o tom fakt, že v dohodách a deklaracích jsou ustanoveny politická a ekonomická stabilita a záležitosti s tím spojené, ale intenzivnější spolupráce od roku 1995 nezabránila nestabilitě regionu a událostem arabského jara. Arabské jaro by mělo podle Tisserona pozvednou myšlenku větší integrace mezi regionem. Pomoci by tomu mohlo zřízení Evropské služby pro vnější činnost (Tisseron 2012: 5). Ta asistuje vysokému představiteli v záležitostech vnější činnosti Unie. Hlavní součástí struktury ESVČ je síť delegací po celém světě (EAAS: The EU's many international roles).

Maghreb momentálně potřebuje komplexní přístup, který se bude zabývat příčinami nestability a nejistoty. Čelí tak čtyřem úkolům: demokratizaci, ekonomické a sociální výzvě snížit nerovnosti a vytvořit

pracovní místa, z hlediska bezpečnosti je tu trvajícím riziko terorismu a zvýšené násilí v oblasti Sahelu a v neposlední řadě je tu výzva spolupráce (Tisseron 2012: 6).

Použitá literatura a zdroje:

Literatura:

Beneš, Vít. 2005. "Střet hypotéz východního rozšíření Evropské unie. " *Mezinárodní vztahy*, č. 4, 5-27.

Beneš, Vít. 2009. Realismus. In: Barša, Pavel (ed.): *Dialog teorií: Filozofická dilemata výzkumu mezinárodních vztahů*. Praha: SLON, s. 30-59.

Jiráňková, Adéla. Nedemokratické režimy jako příčina revolucí v severní Africe. In: Beránek, Ondřej. (ed.). 2013. *Arabské revoluce: Demokratické výzvy, politický islám a geopolitické dopady*. Praha: nakladatelství Academia. 23–65.

Booth, Ken, Smith, Steve (eds.). 2001. *Současné teorie mezinárodních vztahů*. Brno: Barrister&Principal.

Collyer, Michael. 2008. Emigration, Immigration, and Transit in the Maghreb – Externalization of EU Policy? In: *North Africa: Politics, Region, and the Limits of Transformation*. Eds. Yahia H. Zoubir, Haizam Amirah-Fernández. London a New York: Routledge. 159–178.

Comelli M., Paciello Ch. 2007. *A Cost/Benefit Analysis of the ENP for the EU's Southern Partners*. Brusel: European Parliament.

Dris, Cherif. 2008. „Rethinking Magrebi Security.“ In: *North Africa: Politics, Region, and the Limits of Transformation*. Eds. Yahia H. Zoubir, Haizam Amirah-Fernández. London a New York: Routledge, 245–265.

Drulák, Petr. 2003. *Teorie mezinárodních vztahů*. Praha: Portál.

Hollis, Martin, Smith, Steve. 2000. *Mezinárodní vztahy: Výklad a porozumění*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

Joffé, George 2008. „European Policy and the Southern Mediterranean.“ In: *Politics, Region, and the Limits of Transformation*. Eds. Zoubir Y.H., Fernández H. A. North Africa. Routledge, London. 311–330.

Kaleta, Ondřej. 2014. „Quo vadis, Libye?“ *Mezinárodní politika*, č. 10. Dostupné na: <http://www.iir.cz/en/article/quo-vadis-libye>.

Kienle, Eberhard. 2005. „Political Reform through Economic Reform? The Southern Mediterranean States Ten Years after Barcelona“. In: *The Euro – Mediterranean Partnership: Assessing the First Decade*. Eds. Haizam Amirah Fernández, Richard Youngs. Real Instituto Elcano. 23–35.

Kolman, Jiří. 2005. „Neorealismus.“ In: *Přehled teorií mezinárodních vztahů*. Ed. Pšeja, Pavel. Brno: Masarykova univerzita v Brně. 63–77.

Linklater, Andrew. 2000. „Neorealismus v teorii a praxi.“ In: *Mezinárodní vztahy: Výklad a porozumění*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. 155–178.

Morgenthau, J. Hans. 1992. *Politics among Nations. The Struggle for Power and Peace*. 6. vydání. New York: McGrawHill.

Müller, David. 2005. „Realismus.“ In: *Přehled teorií mezinárodních vztahů*. Ed. Pšeja, Pavel. Brno: Masarykova univerzita v Brně. 24–41 .

Reid, J. Richard. 2011. *Dějiny moderní Afriky*. Praha: Grada publishing, a.s.

Tisseron, Antonin. 2012. *The European union and the Maghreb: What is the status of commitment one year after „arab spring“?*. Thomas More institute. Dostupné na: <http://www.institut-thomas-more.org/upload/media/reportitmsustainablesecuritymaghreb2012.pdf>.

Waltz, Kenneth. 1979. *Theory of International Politics*. New York: McGraw-Hill.

Internetové zdroje:

Barcelonská deklarace. Dostupné na:
http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2005/july/tradoc_124236.pdf. (16. 12. 2014)

Business info. *Maroko: Investiční klima*. Dostupné na:
<http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/maroko-investicni-klima-18810.html>. (16. 12. 2014)

Development Cooperation – EuropaId. *Algeria*. Dostupné na:
https://ec.europa.eu/europeaid/countries/algeria_en. (16. 12. 2014)

Development Cooperation – EuropaId. *Morocco*. Dostupné na:
https://ec.europa.eu/europeaid/countries/morocco_en. (16. 12. 2014)

Development Cooperation – EuropaId. *Tunisia*. Dostupné na:
https://ec.europa.eu/europeaid/countries/tunisia_en. (16. 12. 2014)

EU Neighbourhood info centre. 2012. *The EU and Algeria*. Dostupné na:
http://www.enpi-info.eu/mainmed.php?id_type=3&id=298. (16. 12. 2014)

European comission. *Morocco – Fisheries partnership agreement*.
Dostupné na:
http://ec.europa.eu/fisheries/cfp/international/agreements/morocco/index_en.htm. (16. 12. 2014)

European comission. *Trade: Morocco*. Dostupné na:
<http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/morocco/>. (16. 12. 2014)

European comission. *Trade: Tunisia*. Dostupné na:
<http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/tunisia/>. (16. 12. 2014)

Euroskop. *Zahraniční a bezpečnostní politika*. Dostupné na:
<https://www.euroskop.cz/8916/sekce/zahranicni-a-bezpecnostni-politika/>. (16. 12. 2014)

Euroskop. *Evropská politika sousedství*. Dostupné na: <https://www.euroskop.cz/8714/sekce/evropska-politika-sousedstvi/>. (16. 12. 2014)

European union external action. *The EU's many international roles*. Dostupné na: http://www.eeas.europa.eu/what_we_do/index_en.htm. (16. 12. 2014)

European union external action. *Sahel – Crisis response*. Dostupné na: http://eeas.europa.eu/crisis-response/where-we-work/sahel/index_en.htm. (16. 12. 2014)

Fayos, Fernando Garcés de los, Hakala, Pekka, Ramet Valérie. 2014. „*Evropská politika sousedství*.“ Evropský parlament. Dostupné na: http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/cs/displayFtu.html?ftuId=FTU_6.5.4.html. (16. 12. 2014)

Hassar, Younes. 2013. „*Reviving the Maghreb Union*.“ The Majalla, 6. června 2013. Dostupné na: <http://www.majalla.com/eng/2013/06/article55242108>. (16. 12. 2014)

Maghreb arabe union. *Objectives and missions*. Dostupné na: <http://www.maghrebarabe.org/en/obj.cfm>. (16. 12. 2014)

Medea. *EU – Algeria relations*. <http://www.medea.be/en/themes/euro-mediterranean-cooperation/eu-algeria-relations/>. (16. 12. 2014)

Medea. *EU and Maghreb countries: Bilateral Agreements*. Dostupné na: <http://www.medea.be/en/themes/euro-mediterranean-cooperation/eu-and-maghreb-countries-bilateral-agreements/>. (16. 12. 2014)

Medea. *EU–Morocco relations*. Dostupné na: <http://www.medea.be/en/themes/euro-mediterranean-cooperation/eu-morocco-relations/>. (16. 12. 2014)

Medea. *EU-MED, association agreements*. Dostupné na: <http://www.medea.be/en/themes/euro-mediterranean-cooperation/eu-med-association-agreements/>. (16. 12. 2014)

Medea. *EU – Tunisia relations*. Dostupné na:
<http://www.medeabe.be/en/themes/euro-mediterranean-cooperation/eu-tunisia-relations/>. (16. 12. 2014)

Medea. *Euro-Mediterranean cooperation (Historical)*. Dostupné na:
<http://www.medeabe.be/en/themes/euro-mediterranean-cooperation/euro-mediterranean-cooperation-historical/>. (16. 12. 2014)

Medea. *Maghreb Arab union – MAU*. Dostupné na:
<http://www.medeabe.be/en/countries/arab-world-general/maghreb-arab-union-mau/>. (16. 12. 2014)

Medea. *Union for Mediterranean*. Dostupné na:
<http://www.medeabe.be/en/themes/euro-mediterranean-cooperation/union-for-the-mediterranean/>. (16. 12. 2014)

Ministerstvo zahraničních věcí. *Libye – vnitropolitická situace*. Dostupné na:
http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/afrika/libye/politika/vnitropoliticka_charakteristika.html. (16. 12. 2014)

Ministerstvo zahraničních věcí. *Maroko – vnitropolitická situace*. Dostupné na:
http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/afrika/maroko/politika/vnitropoliticka_charakteristika.html. (16. 12. 2014)

Ministerstvo zahraničních věcí. *Maroko – Zahraničně-politická orientace*. Dostupné na:
http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/afrika/maroko/politika/zahranicne_politicka_orientace.html. (16. 12. 2014)

Ministerstvo zahraničních věcí. *Mauritánie – vnitropolitická situace*. Dostupné na:
http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/afrika/mauritanie/politika/vnitropoliticka_charakteristika.html. (16. 12. 2014)

Ministerstvo zahraničních věcí. *Unie pro Středomoří*. Dostupné na: http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/evropska_unie/vnejsi_vztahy_eu/vychodni_partnerstvi/unie_pro_stredomori.html. (16. 12. 2014)

Šťastná, Anna. 2012. *Populační vývoj: Francie*. Demografie. 30. 1. 2012. Dostupné na: http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku=&artclID=805. (16. 12. 2014)

The World Fact Book. *Algeria*. Dostupné na: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ag.html>. (16. 12. 2014)

The World Fact Book. *Libya*. Dostupné na: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ly.html>. (16. 12. 2014)

The World Fact Book. *Mauritania*. Dostupné na: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/mr.html>. (16. 12. 2014)

The World Fact Book. *Tunisia*. Dostupné na: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ts.html>. (16. 12. 2014)

United Nations Economic Commission for Africa. *UMA Arab Maghreb Union*. Dostupné na: <http://www.uneca.org/oria/pages/uma-arab-maghreb-union-0>. (16. 12. 2014)